

Ελληνική Επιθεώρηση Πολιτικής Επιστήμης

Τόμ. 37 (2011)

Όψεις της Αμερικανικής εθνικής ταυτότητας στη μεταψυχροπολεμική εποχή : από τον Τζόρτζ Μπους τον νεότερο στον Μπαράκ Ομπάμα

Ζηνοβία Λιαλιούτη

doi: [10.12681/hpsa.14520](https://doi.org/10.12681/hpsa.14520)

Copyright © 2017, Ζηνοβία Λιαλιούτη

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Λιαλιούτη Ζ. (2017). Όψεις της Αμερικανικής εθνικής ταυτότητας στη μεταψυχροπολεμική εποχή : από τον Τζόρτζ Μπους τον νεότερο στον Μπαράκ Ομπάμα. *Ελληνική Επιθεώρηση Πολιτικής Επιστήμης*, 37, 98–132.
<https://doi.org/10.12681/hpsa.14520>

ΟΨΕΙΣ ΤΗΣ ΑΜΕΡΙΚΑΝΙΚΗΣ ΕΘΝΙΚΗΣ ΤΑΥΤΟΤΗΤΑΣ
ΣΤΗ ΜΕΤΑΨΥΧΡΟΠΟΛΕΜΙΚΗ ΕΠΟΧΗ:
ΑΠΟ ΤΟΝ ΤΖΟΡΤΖ ΜΠΟΥΣ ΤΟΝ ΝΕΟΤΕΡΟ
ΣΤΟΝ ΜΠΑΡΑΚ ΟΜΠΑΜΑ

*Ζηνοβία Λιαλιούτη**

Το άρθρο επιχειρεί να σκιαγραφήσει ορισμένες διαστάσεις της αμερικανικής εθνικής ταυτότητας, όπως αποτυπώνονται στον λόγο του αμερικανού προέδρου Μπαράκ Ομπάμα, και να αναδείξει τις διαφοροποιήσεις που καταγράφονται σε σχέση με εκείνον του Τζορτζ Μπους του νεότερου. Ο Ομπάμα προωθεί μια πολιτική/ιδεολογική ανάγνωση της αμερικανικής εθνικής ταυτότητας στη μεταψυχροπολεμική εποχή, αποδίδοντας κεντρική σημασία στην έννοια του αμερικανισμού και στην αναβίωση του λεγόμενου «αμερικανικού ονείρου», το οποίο έχει πληγεί από την παρούσα οικονομική κρίση. Η επιτυχία αυτού του στόχου φαίνεται να προϋποθέτει την ενίσχυση του ρόλου της ομοσπονδιακής κυβέρνησης καθώς και του προεδρικού θεσμού ως συμβόλου της ενότητας του έθνους. Παράλληλα, εισηγείται μια μάλλον ρεαλιστική και αποϊδεολογικοποιημένη προσέγγιση της έννοιας του εχθρού, γεγονός που σηματοδοτεί σημαντική ρήξη με την κληρονομιά του προκατόχου του. Τέλος, σε μια προσπάθεια υπέρβασης των διχαστικών εμπειριών του πρόσφατου παρελθόντος, που συνδέθηκαν με τον πόλεμο κατά της τρομοκρατίας, υποστηρίζει μια συναινετική αντίληψη της εθνικής ταυτότητας με σημείο αναφοράς την αμερικανική μεσαία τάξη.

1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Στην επιχειρούμενη σκιαγράφηση διαστάσεων της αμερικανικής εθνικής ταυτότητας, όπως αποτυπώνονται στον λόγο του νυν αμερικανού προέδρου, και στην ανάδειξη των διαφοροποιήσεων σε σχέση με τον λόγο του προκατόχου του, επικεντρωνόμαστε ειδικότερα στην περίοδο από την έναρξη της

* Η Ζηνοβία Λιαλιούτη είναι Διδάκτωρ του Τμήματος Πολιτικής Επιστήμης και Ιστορίας του Παντείου Πανεπιστημίου.

προεκλογικής εκστρατείας του Μπαράκ Ομπάμα για την ανάδειξή του στην προεδρία των Ηνωμένων Πολιτειών έως την ολοκλήρωση της πρώτης διετίας της θητείας του που επισφραγίστηκε με την Ομιλία για την Κατάσταση του Έθνους την οποία εκφώνησε τον περασμένο Ιανουάριο.¹

Η επιλογή μας να εξετάσουμε τον προεδρικό λόγο σχετίζεται με το γεγονός ότι ο πρόεδρος είναι ο σημαντικότερος παίκτης στην εσωτερική πολιτική σκηνή των ΗΠΑ· ο δε λόγος του αποτελεί πολύ σημαντική μορφή εξουσίας σε συνδυασμό με την ενίσχυση του ρόλου της πολιτικής επικοινωνίας και την προσωποποιημένη αντίληψη της πολιτικής που χαρακτηρίζουν την αμερικανική περίπτωση.² Η σημασία του προεδρικού λόγου στη διαμόρφωση του πολιτικού σκηνικού έχει οδηγήσει ορισμένους μελετητές να υποστηρίξουν ότι η προεδρία στις ΗΠΑ έχει εξελιχθεί σε έναν κατεξοχήν «ρητορικό θεσμό».³ Ως τέτοιος, διαδραματίζει καθοριστικό ρόλο στη διαμόρφωση και αναπαραγωγή της αμερικανικής εθνικής ταυτότητας. Στο πλαίσιο αυτό, ο προεδρικός λόγος δεν είναι «απλώς μια μορφή επικοινωνίας, αλλά είναι επίσης ένας τρόπος συγκρότησης του λαού στον οποίο απευθύνεται...».⁴ Ως «ρητορικός ηγέτης του έθνους», ο πρόεδρος επιδιώκει να διαμορφώσει την «πθική φαντασία» των πολιτών προτείνοντας ένα συνεκτικό όραμα κοινής αποστολής.⁵

Ως προς την επεξεργασία του υλικού, θεωρούμε ότι η προσέγγιση της ανάλυσης λόγου υπήρξε ιδιαίτερα γόνιμη στη μελέτη του σχηματισμού και της αναπαραγωγής ταυτοτήτων,⁶ αναδεικνύοντας το εξουσιαστικό στοιχείο που

1. State of the Union of Address, 25 Ιανουαρίου 2011.

2. J. Edwards, *Navigating the Post-Cold War World. President Clinton's Foreign Policy Rhetoric*, Lexington Books, Plymouth 2008, σ. 1-3.

3. J. Tulis, *The Rhetorical Presidency*, Princeton University Press, Princeton 1987. Στη μελέτη αυτή αντιπαράθεται η λεγόμενη συνταγματική προεδρία του 19ου αιώνα προς τη «ρητορική», όπως αναδύθηκε στον 20ό αιώνα, με σημείο αναφοράς τις θητείες του Θ. Ρούζβελτ και του Γ. Γουίλσον. Η αυξανόμενη σημασία της πολιτικής επικοινωνίας, η ανάγκη απεύθυνσης των προέδρων στην κοινή γνώμη είναι, σε αυτή την προσέγγιση, βασικό στοιχείο διαφοροποίησης των δύο περιόδων.

4. Στο ίδιο, σ. 203.

5. L. Dorsey, «The Rhetorical Presidency and the Myth of the American Dream», στο J.A. Aune - M. Medhurst (επιμ.), *The Prospect of Presidential Rhetoric*, Texas University Press, Austin 2008, σ. 132.

6. Βλ. ενδεικτικά, R. Wodak - R. de Cillia - M. Reisigl - K. Liebhart, *The Discursive Construction of National Identity*, Edinburg University Press, Εδιμβούργο 2009· D. Howarth - J. Torfing (επιμ.), *Discourse Theory in European Politics: Identity, Policy and Governance*, Palgrave Macmillan, Basingstoke 2005· R. Dolón - J. Tobolí, *Analysing Identities in Discourse*, John Benjamins Publishing Company, Άμστερνταμ/Φιλαδέλφεια 2008· A de Fina - D.

ενυπάρχει στη συγκρότηση ενός λόγου. Το στοιχείο αυτό συνδέεται άμεσα με τις λειτουργίες της συμπερίληψης και του αποκλεισμού και, άρα, την οριοθέτηση του *εμείς* από τους *άλλους*.⁷ Ειδικότερα, η κριτική ανάλυση λόγου, στηριζόμενη στις αναλύσεις του Benedict Anderson και του Stuart Hall για το έθνος ως «φαντασιακή»⁸ και ως «συμβολική κοινότητα»⁹ αντίστοιχα, μελετά την εθνική ταυτότητα ως προϊόν του λόγου επιστρατεύοντας μια διεπιστημονική προσέγγιση η οποία λαμβάνει υπόψη ιστορικά, κοινωνικοπολιτικά και γλωσσολογικά δεδομένα.¹⁰

Τη σημασία των συμβολικών αναπαραστάσεων στη συγκρότηση και τη συνοχή των συλλογικών ταυτοτήτων αναδεικνύουν στον ορισμό τους οι Checkel και Katzenstein· σύμφωνα με αυτόν η έννοια της ταυτότητας

«αναφέρεται σε κοινές αναπαραστάσεις ενός συλλογικού εαυτού, όπως αυτές αντανακλώνται στον δημόσιο λόγο, τα πολιτικά σύμβολα, τις συλλογικές μνήμες και τον ανταγωνισμό των ελίτ για την κατάκτηση της εξουσίας. Συγκροτούνται, επίσης, από συλλογικές πεποιθήσεις σχετικά με τον ορισμό της ομάδας και την ιδιότητα του μέλους της...».¹¹

Schiffrin - M. Bamberg, *Discourse and Identity*, Cambridge University Press, Cambridge 2006.

7. D. Howarth, *Η Έννοια του Λόγου*, μτφρ. Σ. Καναούτη, επιμ.: Γ. Σταυρακάκης, Πολύτροπον, Αθήνα 2008, σ. 22· D. Howarth - Y. Stavrakakis, «Introducing discourse theory and political analysis», στο D. Howarth - A. Norval - Y. Stavrakakis (επιμ.), *Discourse Theory and Political Analysis*, Manchester University Press, Μάντσεστερ 2000, σ. 3-4· J. Torfing, «Discourse Theory: Achievements, Arguments and Challenges», στο D. Howarth - J. Torfing (επιμ.), *Discourse Theory in European Politics: Identity, Policy and Governance*, ό.π., σ. 1-32.

8. B. Anderson, *Φαντασιακές Κοινότητες: στοχασμοί για τις απαρχές και τη διάδοση του εθνικισμού*, Νεφέλη, Αθήνα 1997.

9. Ο Hall αντιλαμβάνεται το έθνος ως «σύστημα συμβολικών αναπαραστάσεων»· αναφέρει σχετικά: «[οι πολίτες] συμμετέχουν στη ιδέα του έθνους όπως αναπαρίσταται στην εθνική τους κουλτούρα. Το έθνος είναι μία συμβολική κοινότητα... Μία εθνική κουλτούρα είναι ένας λόγος -ένας τρόπος συγκρότησης νοήματος που καθορίζει και οργανώνει τόσο τις πράξεις μας όσο και την αντίληψη του εαυτού μας... Οι εθνικές κουλτούρες κατασκευάζουν ταυτότητες παράγοντας νοήματα σχετικά με το "έθνος" με τα οποία μπορούμε να ταυτιστούμε...»· S. Hall, «The Question of Cultural Identity», στο S. Hall - D. Held - D. Hubert - K. Thompson (επιμ.), *Modernity: An Introduction to Modern Societies*, Blackwell, Cambridge Mass. και Οξφόρδη 1996, σ. 612-613.

10. R. Wodak - R. de Cillia - M. Reisigl - K. Liebhart, *The Discursive Construction of National Identity*, ό.π., σ. 7-48.

11. T. Checkel - P.J. Katzenstein, «The Politicization of European Identities», στο των ιδίων (επιμ.), *European Identity*, Cambridge University Press, Cambridge 2009, σ. 4.

Εδώ, θα πρέπει να σημειώσουμε ότι ο προσδιορισμός του Άλλου και του εξωτερικού εχθρού είναι καθοριστικής σημασίας, καθώς το στοιχείο της διαφοράς και του αποκλεισμού είναι εγγενές σε κάθε διαδικασία διαμόρφωσης ταυτότητας. Από την άποψη αυτή, η διαφορά είναι συγκροτητικό και όχι εξωτερικό στοιχείο της ταυτότητας.¹²

Στην ανάλυσή μας λαμβάνουμε υπόψη την ύπαρξη δύο στρατηγικών στόχων που επηρεάζουν καθοριστικά τον λόγο του Ομπάμα πάνω στο ζήτημα της εθνικής ταυτότητας: α) την ανάγκη διαφοροποίησης από την κληρονομιά του προέδρου Τζορτζ Μπους του νεότερου και διαμόρφωσης μιας εναλλακτικής και ελκυστικής, εθνικής αφήγησης στο πλαίσιο της διεκδίκησης της προεδρίας και β) την ανάγκη νομιμοποίησης της πολιτικής του για την αντιμετώπιση της οικονομικής κρίσης, της σημαντικότερης που έπληξε τις ΗΠΑ μετά τον Μεσοπόλεμο, πολιτική η οποία αποτέλεσε αντικείμενο μιας φορτισμένης ιδεολογικά αντιπαράθεσης στο εσωτερικό της χώρας. Οι έννοιες στις οποίες θα εστιάσουμε όσον αφορά τον λόγο του Ομπάμα περί της αμερικανικής εθνικής ταυτότητας είναι οι ακόλουθες: η έννοια του εχθρού στη μετά την 11η Σεπτεμβρίου περίοδο και ο καθορισμός του περιεχομένου της έννοιας του αμερικανισμού στην τρέχουσα συγκυρία. Προτού προχωρήσουμε στη διαπραγμάτευση αυτών των ζητημάτων είναι χρήσιμη μια σύντομη ιστορική αναδρομή στους μετασχηματισμούς που πέστη η αμερικανική εθνική ταυτότητα στη μεταψυχροπολεμική εποχή.

2. ΙΣΤΟΡΙΚΕΣ ΚΑΤΑΒΟΛΕΣ ΚΑΙ ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ ΤΗΣ ΕΘΝΙΚΗΣ ΤΑΥΤΟΤΗΤΑΣ ΤΩΝ ΗΠΑ ΣΤΗ ΜΕΤΑΨΥΧΡΟΠΟΛΕΜΙΚΗ ΕΠΟΧΗ

Οι μελετητές έχουν αναδείξει τη σημασία της ιδεολογίας στη διαμόρφωση της αμερικανικής εθνικής ταυτότητας λόγω των ιδιαίτερων συνθηκών συγκρότησης του αμερικανικού έθνους¹³ από έποικους και μετανάστες. Πολλοί

12. S. Hall, «Introduction: Who needs identity?», στο S. Hall - P. du Gay (επιμ.), *Questions of Cultural Identity*, Sage, Λονδίνο 1996, σ. 1-17.

13. Ο Seymour Martin Lipset υποστηρίζει ότι οι Ηνωμένες Πολιτείες είναι ιστορικά το «πρώτο “νέο έθνος”» υπό την έννοια ότι υπήρξε η πρώτη, σημαντικού μεγέθους, αποικιακή κτήση που κατόρθωσε να κερδίσει την ανεξαρτησία της. Οι επαναστατικές καταβολές του αμερικανικού έθνους επέδρασαν καθοριστικά στο σύστημα αξιών του, αναδεικνύοντας σε θεμελιώδεις τις αξίες της ισότητας και της έμφασης στα ατομικά επιτεύγματα ως πηγή κοινωνικής καταξίωσης: S. Lipset, *The First New Nation: The United States in Historical and Comparative Perspective*, Transaction Publishers, New Brunswick, New Jersey 2003.

είναι μάλιστα εκείνοι που μιλούν για μια κατεξοχήν πολιτική σύλληψη της εθνικής ταυτότητας, πυρήνας της οποίας είναι η έννοια του αμερικανισμού –ή αλλιώς το «αμερικανικό πιστεύω» [American Creed]– η οποία διαφέρει ριζικά από τον χαρακτήρα της εθνικής ταυτότητας όπως διαμορφώθηκε στην ευρωπαϊκή ήπειρο. Η προσέγγιση αυτή, για την αμερικανική εθνική ταυτότητα και τον αμερικανικό εθνικισμό, αποτυπώνεται στη θέση του Hans Kohn, σύμφωνα με την οποία οι Ηνωμένες Πολιτείες «δεν θεμελιώθηκαν πάνω στα κοινά χαρακτηριστικά της εθνότητας –γλώσσα, πολιτιστική παράδοση, ιστορικό έδαφος ή κοινή καταγωγή– αλλά πάνω σε μια ιδέα που ξεχώρισε το νέο έθνος μεταξύ των εθνών της γης».¹⁴ Ή, σύμφωνα με τη διατύπωση του αμερικανού ιστορικού R. Hofstadter, «η μοίρα μας ως έθνους ήταν να μην έχουμε ιδεολογίες, αλλά να είμαστε μία».¹⁵

Η σημασία της ιδεολογίας στη συγκρότηση του αμερικανικού έθνους αβαντακλάται στη θεώρηση του αμερικανισμού ως «πολιτικής θρησκείας» [civil religion]. Τα πυρηνικά στοιχεία του μπορούν να συνοψιστούν στα ακόλουθα: ελευθερία, ισότητα, νοούμενη ως ισότητα ευκαιριών και σεβασμός ανεξαρτήτως κοινωνικής θέσης και όχι ως ισότητα αποτελέσματος ή προϋποθέσεων, ατομισμός, λαϊκισμός¹⁶ και η αρχή του *laissez-faire*. Η έμφαση που αποδίδει στο άτομο ο αμερικανισμός συνεπάγεται ότι ο πολίτης έχει την ευθύνη να διεκδικεί και να περιφρουρεί τα δικαιώματά του σε ατομική βάση, καθώς και έναν βαθμό καχυποψίας και εχθρότητας προς την κρατική εξουσία και τους καταναγκασμούς που απορρέουν από αυτήν. Με τα παραπάνω συνδέεται και η προνομιακή θέση που κατέχει στο σύστημα αξιών η εργασιακή ηθική και η έννοια του αυτοδημιούργητου ατόμου, η οποία βρίσκεται στον πυρήνα του λεγόμενου *αμερικανικού ονείρου*, σύμφωνα με το οποίο τα ατομικά επιτεύγματα είναι το εχέγγυο της επιτυχίας.¹⁷

Ως κεντρικός μύθος και σημείο αναφοράς για την αμερικανική εθνική

14. H. Kohn, *American Nationalism: An interpretive essay*, MacMillan, Νέα Υόρκη 1957, σ. 3-4.

15. Παρατίθεται στο *ίδιο*, σ. 13.

16. Με τον όρο *λαϊκισμός* αποδίδεται ο όρος *populism*· στη συγκεκριμένη περίπτωση δεν έχει τις αρνητικές συνδηλώσεις που συνδέονται με την έννοια του λαϊκισμού στον ελληνικό δημόσιο διάλογο. Χρήσιμος για την καλύτερη κατανόηση του αγγλικού όρου είναι ο ορισμός που προτείνει το Cambridge Dictionary: «πολιτικές ιδέες και δραστηριότητες που επιδιώκουν να εκφράσουν τις ιδέες και τις επιθυμίες των απλών ανθρώπων», ο οποίος παραπέμπει σε μια αντιδιαστολή προς ελιτίστικές προσεγγίσεις της πολιτικής.

17. S.M. Lipset, *American Exceptionalism: A Double-Edged Sword*, W. W. Norton, Νέα Υόρκη 1996, σ. 18-19.

ταυτότητα, το *αμερικανικό όνειρο* έχει προνομιακό ρόλο στον προεδρικό λόγο και χαρακτηρίζεται από την ένταση που προκύπτει μεταξύ ατομικισμού και συλλογικότητας καθώς, αφενός, αναγορεύει την ατομική επιτυχία σε υπέρτατη αξία, ενώ, αφετέρου, προσπαθεί να αδαείξει τη σύνδεσή του με την ευημερία και την πρόοδο του έθνους. Η ένταση αυτή αναδύεται με διαφορετικό κάθε φορά τρόπο, με τον εκάστοτε πρόεδρο να ρίχνει το βάρος σε διαφορετικό σκέλος του διπόλου (ατομικά επιτεύγματα/κοινό καλό). Σε κάθε περίπτωση όμως, καλείται να ισορροπήσει μεταξύ ατομικισμού και συλλογικότητας, όσον αφορά τον μύθο του *αμερικανικού ονείρου*, προκειμένου να οικοδομήσει έναν συνεκτικό εθνικό λόγο.¹⁸

Η ιδεολογική σύλληψη της έννοιας του πολίτη είναι προφανής, εάν αναλογιστεί κανείς ότι η ιδιότητα του αντιαμερικανού [un-American] μπορεί να αποδοθεί και σε αμερικανούς πολίτες όταν θεωρείται ότι αυτοί αντιστρατεύονται το σύστημα αξιών του αμερικανισμού, όπως την εποχή του μακαρθισμού. Από την άποψη αυτή, το να είναι κανείς Αμερικανός θεωρείται *θρησκευτική*—υπό την έννοια της προσχώρησης σε ένα δόγμα—*ιδεολογική πράξη* και δεν προκύπτει αυτονόητα από τη γέννηση εντός μιας ορισμένης εθνικής κοινότητας, όπως στην περίπτωση των ευρωπαϊκών εθνών-κρατών.¹⁹

Η αντίληψη αυτής της διαφορετικότητας από τα υπόλοιπα έθνη ενσωματώθηκε στην αμερικανική εθνική ιδεολογία και οδήγησε στη συγκρότηση της έννοιας της οικουμενικής αποστολής όσον αφορά το αμερικανικό έθνος, έννοια με έντονο το στοιχείο του μεσσιανισμού και της πεποίθησης για την ύπαρξη ενός ιδιαίτερου πεπρωμένου που καθοδηγεί και νομιμοποιεί τον ρόλο των ΗΠΑ στη διεθνή σκηνή. Η έννοια του *πρόδλου πεπρωμένου* [manifest destiny] χρησίμευσε ως ερμηνευτικό πλαίσιο σε βαρυσήμαντες ιστορικές περιόδους, όπως κατά την επέκταση των ΗΠΑ στα δυτικά και την ανάληψη της αντικομμουνιστικής σταυροφορίας στο πλαίσιο του Ψυχρού Πολέμου.²⁰ Υπ' αυτό το πρίσμα ερμηνεύεται και η σύνδεση της εξωτερικής πολιτικής των

18. L. Dorsey, «The Rhetorical Presidency and the Myth of the American Dream», *ό.π.*, σ. 130-159.

19. S.M. Lipset, *American Exceptionalism: A Double-Edged Sword*, *ό.π.*, σ. 31.

20. E. McNall Burns, *The American Idea of Mission: Concepts of National Destiny and Purpose*, Rutgers University Press, New Brunswick, New Jersey 1957. J. Fousek, *To Lead the Free World: American Nationalism and the Cultural Roots of the Cold War*, The University of North Carolina Press 2000, σ. 5-6. A. Stephanson, *Manifest Destiny: American Expansion and the Empire of Right*, Hill and Wang, Νέα Υόρκη 1995. A. Stephanson, «Liberty or Death: The Cold War as US Ideology», στο Odd Arne Westad (επιμ.), *Reviewing the Cold War: Approaches, Interpretations, Theory*, Frank Cass, Λονδίνο 2000, σ. 81-100.

ΗΠΑ με την εθνική ταυτότητα, καθώς η σημασία του ιδεολογικού παράγοντα στη σύλληψη του αμερικανικού έθνους οδηγεί στην πεποίθηση ότι η ιδεολογία του αμερικανισμού και η πραγμάτωσή του είναι δυνητικά ένα οικουμενικό εγχείρημα. Η εξωτερική πολιτική των ΗΠΑ αντανακλά, σε τελική ανάλυση, την ιδεολογική και πολιτισμική σύλληψη του αμερικανικού έθνους.²¹

Αυτή η αντίληψη τροφοδοτεί δύο βασικά στοιχεία της εθνικής αυτοεικόνας που άλλοτε συνυπάρχουν και άλλοτε συγκρούονται μεταξύ τους: πρόκειται για τη διπλή θεώρηση της Αμερικής ως «Γη της Επαγγελίας» και ως «Κράτος Σταυροφόρο». Η ένταση ανάμεσα στην εφαρμογή των ιδεωδών του αμερικανισμού στο εσωτερικό και στην προώθησή τους στο εξωτερικό, στο πλαίσιο της αμερικανικής ηγεμονίας στον μεταψυχροπολεμικό κόσμο, οδηγεί στη διατύπωση του ακόλουθου ερωτήματος, που εκφράζει και την αβεβαιότητα για τη φυσιογνωμία των ΗΠΑ: «Μπορούν οι Ηνωμένες Πολιτείες να είναι Σταυροφορικό Κράτος και να παραμείνουν Γη της Επαγγελίας;».²²

Θα πρέπει, όμως, να σημειώσουμε ότι άλλοι μελετητές, αν και αναγνωρίζουν τη σημασία του ιδεολογικού παράγοντα, επισημαίνουν πως κατά τη συγκρότηση της αμερικανικής εθνικής ταυτότητας ήταν εξίσου σημαντικά τα στοιχεία της εθνότητας, της φυλής, της θρησκευτικής ομοιογένειας, τα οποία ανέδειξαν την πρωτοκαθεδρία της αγγλοσαξονικής προτεσταντικής κουλτούρας.²³ Σε κάθε περίπτωση, η ιδεολογία ως στοιχείο της αμερικανικής εθνικής ταυτότητας είναι κεντρικής σημασίας και αποκτά ιδιαίτερο βάρος στις σημερινές συνθήκες καθώς η φυλετική, εθνοτική, θρησκευτική, ακόμη και η γλωσσική σύνθεση του αμερικανικού πληθυσμού έχει μεταβληθεί σημαντικά, ενώ η Αμερική καλείται να αναπροσαρμόσει τον ρόλο της στο νέο διεθνές περιβάλλον.

Στο σημείο αυτό, είναι χρήσιμη μια σύντομη αναφορά στην ιστορική διατύπωση της αμερικανικής εθνικής ταυτότητας. Ο Σ. Χάντινγκτον προτείνει την ακόλουθη περιοδολόγηση σχετικά με τα στάδια από τα οποία διήλθε η εθνική ταυτότητα των ΗΠΑ.²⁴ Μία αίσθηση κοινής ταυτότητας αποκρυσταλλώνεται στις αποικίες που αποτέλεσαν, στη συνέχεια, την αμερικανική δημοκρατία λίγες δεκαετίες πριν από το ξέσπασμα της αμερικανικής επανάστα-

21. P. McCartney, «American Nationalism and US Foreign Policy from September 11 to the Iraq War», *Political Science Quarterly*, τόμ.119, τχ. 3, (φθινόπωρο 2004), σ. 400-401.

22. W. McDougall, *Promised Land, Crusader State. The American Encounter with the World since 1776*, Houghton Mifflin, Νέα Υόρκη 1997, σ. 5.

23. S. Huntington, *Ποιοι είμαστε; Η αμερικανική ταυτότητα στην εποχή μας*, μτφρ.: Α. Αλαβάνου, Λιβάνης, Αθήνα 2005, σ. 67-157.

24. Στο ίδιο, σ. 158-201.

σης,²⁵ ενώ ως τότε υπερίσχυε η ταύτιση με το τοπικό επίπεδο. Ωστόσο, μετά την επικράτηση επί του κοινού εχθρού και τη δημιουργία του ομοσπονδιακού κράτους, η κοινή «αμερικανική» ταυτότητα αποδυναμώνεται σε σχέση με τις τοπικές, πολιτειακές και παραταξιακές ταυτότητες. Η εθνική ταυτότητα θα αποκτήσει ωστόσο νέα ένταση και βάθος μετά τον εμφύλιο πόλεμο. Ο Χάντιγκτον περιγράφει την περίοδο μεταξύ 1870 και 1970 ως τον «αιώνα του εθνικιστικού θριάμβου». Σημαντικά ορόσημα της περιόδου αυτής υπήρξαν η εθνική συσπείρωση κατά τη διάρκεια των δύο παγκοσμίων πολέμων, αλλά και η εμπέδωση της έννοιας του σοβιετικού κινδύνου, είτε ως ιδεολογική απειλή είτε ως απειλή για την εθνική ασφάλεια, κατά τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου. Αντίθετα, οι δεκαετίες του 1960 και του 1970 σηματοδοτούν την ανάδυση διαβρωτικών της εθνικής ταυτότητας τάσεων, όπως ήταν η αυξανόμενη σημασία των υποεθνικών, φυλετικών, εθνοτικών, πολιτισμικών ταυτοτήτων, σε συνδυασμό με τη μαζική εισροή μεταναστών, κυρίως λατινοαμερικανικής και ασιατικής προέλευσης, οι οποίοι διαφοροποιούνταν από το πρότυπο της αφομοίωσης στον λεγόμενο αμερικανικό κανόνα.²⁶ Καθοριστικής σημασίας υπήρξε επίσης ο τερματισμός του Ψυχρού Πολέμου που εξάλειψε ένα βασικό στοιχείο ενδυνάμωσης της εθνικής ταυτότητας, τη δυνητική απειλή ενός ισχυρού εχθρού. Στο πλαίσιο αυτό ο Τζον Άπνταϊκ αναρωτιέται: «Χωρίς τον Ψυχρό Πόλεμο, τι σημαίνει να είναι κανείς Αμερικανός;».²⁷

Η 11η Σεπτεμβρίου αποτέλεσε επίσης ορόσημο καθώς ανέκοψε αυτή την

25. Σχετικά με τον ρόλο της αμερικανικής Επανάστασης στη συγκρότηση της αμερικανικής εθνικής ταυτότητας η Lyn Spillman σημειώνει: «Η αμερικανική Επανάσταση δεν ήταν μια εθνικιστική επανάσταση· και συγκρινόμενη τόσο με τις οικουμενικές αξιώσεις όσο και με περισσότερο επιμεριστικές τοπικές ταυτότητες, η εθνική ταυτότητα δεν ήταν τόσο σημαντική... Βεβαίως, η αμερικανική Επανάσταση ανέπτυξε και ενίσχυσε τις αντιλήψεις περί μιας ενιαίας πολιτικής κοινότητας. Ο Πόλεμος της Ανεξαρτησίας, ιδίως, εξελίχθηκε σε μια διαδικασία εθνικιστικής πολιτικής εκπαίδευσης»· L. Spillman, *Nation and Commemoration: Creating National Identities in the United States and Australia*, Press Syndicate of the University of Cambridge, Cambridge 1997, σ. 22.

26. Για μια κριτική θεώρηση της έννοιας της αφομοίωσης και μια λιγότερο «απαισιόδοξη» εκτίμηση για τις προοπτικές ενσωμάτωσης των νέων μεταναστευτικών ομάδων στην αμερικανική κοινωνία, βλ. R. Alba - V. Nee, *Remaking the American mainstream: Assimilation and Contemporary Immigration*, Harvard University Press, Cambridge, Mass. και Λονδίνο 2003. Οι συγγραφείς υποστηρίζουν ότι, παρά τις αναμφισβήτητες διαφοροποιήσεις, υπάρχει το στοιχείο της συνέχειας ανάμεσα στις παλιότερες και τις σύγχρονες διεργασίες αφομοίωσης των μεταναστών.

27. Παρατίθεται στο S. Huntington, *Ποιοι είμαστε; Η αμερικανική ταυτότητα στην εποχή μας*, ό.π., σ. 362.

τάση και επανέφερε στο προσκήνιο τη σημασία της εθνικής ταυτότητας υπό το πρίσμα νέων απειλών για την εθνική ασφάλεια.²⁸ Για τον Χάντιγκτον, η έμφαση στην εθνική ταυτότητα μετά την 11η Σεπτεμβρίου δεν αποτελεί μόνο επιβεβαίωση της σημασίας της συνέπειας ενός εθνικού τραύματος, αλλά και απόδειξη της «αβεβαιότητας» που επικρατεί σχετικά με το περιεχόμενο της αμερικανικής εθνικής ταυτότητας στη μεταψυχροπολεμική εποχή:

«Το τέλος του Ψυχρού Πολέμου στέρησε από την Αμερική την αυτοκρατορία του κακού εναντίον της οποίας μπορούσε να αυτοπροσδιορίζεται. Εμείς οι Αμερικανοί δεν ήμαστε ό,τι ήμαστε και νιώθαμε αβεβαιότητα για το ποιοι θα γινόμαστε».²⁹

Υπ' αυτό το πρίσμα ερμηνεύει ο Χάντιγκτον και τις διαμάχες σχετικά με τη διαμόρφωση της εξωτερικής πολιτικής των ΗΠΑ μετά το 1990 αποδίδοντάς τις κατά μεγάλο μέρος στη σύγχυση σχετικά με την αμερικανική εθνική ταυτότητα.³⁰ Όπως αναφέρει: «Οι συγκρούσεις για το τι οφείλουμε να πράττουμε στο εξωτερικό έχουν τις ρίζες τους στις συγκρούσεις για το ποιοι είμαστε εμείς οι ίδιοι, μέσα στην πατρίδα μας».³¹

Μεγάλο μέρος του προβληματισμού για την αμερικανική εθνική ταυτότητα μετά το 1990 αντανακλάται, λοιπόν, στη συζήτηση περί εξωτερικής πολιτικής. Ο καθορισμός του ρόλου των ΗΠΑ στο μεταψυχροπολεμικό διεθνές περιβάλλον και ο προσδιορισμός των δυνητικών εχθρών αποτέλεσε θεμελιώδες ζήτημα για την προεδρία Κλίντον. Ο Κλίντον περιγράφει το παγκοσμιοποιημένο περιβάλλον ως ασταθές, συνεχώς μεταβαλλόμενο και μη προβλέψιμο, σε αντίθεση με το μάλλον σταθερό ψυχροπολεμικό περιβάλλον, τόσο σε ό,τι αφορά τη διεθνή σκηνή όσο και το εσωτερικό των ΗΠΑ. Το ακόλουθο απόσπασμα είναι ενδεικτικό αυτής του της αντίληψης:

«Πρόκειται για μια ενδιαφέρουσα εποχή στην οποία ο σαφής, απλός και μονολιθικός τρόπος με τον οποίο είχαμε μάθει να βλέπουμε τον κόσμο —ο Ψυχρός Πόλεμος στο εξωτερικό, η αδιάκοπη οικονομική ανάπτυξη στο εσωτερικό, η σταθερή, αργή επίλυση, σε έναν βαθμό, των κοινωνικών μας προβλημάτων— όλα αυτά έχουν μάλλον εκλείψει».³²

28. Στο ίδιο, σ. 158-201.

29. Στο ίδιο, σ. 36.

30. Στο ίδιο, σ. 32-34.

31. Στο ίδιο, σ. 34.

32. Παράτιθεται στο J. Edwards, *Navigating the Post-Cold War World. President Clinton's Foreign Policy Rhetoric*, ό.π., σ. 31.

Στον λόγο του εντοπίζουμε στοιχεία που εμφανώς χαρακτηρίζουν και τον λόγο του Τζορτζ Μπους του νεότερου· υπάρχουν όμως και σημαντικές διαφορές.

Βασικό στοιχείο συνέχειας ανάμεσα στις δύο προεδρίες, το οποίο εισάγεται από τον Μπιλ Κλίντον, είναι μία διαφοροποιημένη, σε σχέση με την περίοδο του Ψυχρού Πολέμου, αιτιολόγηση των στρατιωτικών επεμβάσεων: παύει να στηρίζεται σε μια αμυντική λογική προάσπισης της εθνικής ασφαλείας, αναχαίτισης του κομμουνισμού και αποτροπής της σοβιετικής απειλής και αποκτά ένα θετικό, επιθετικό περιεχόμενο με στόχο τη διαμόρφωση του διεθνούς περιβάλλοντος, την αποκατάσταση της δημοκρατίας στο εσωτερικό τρίτων χωρών κ.λπ. Στο πλαίσιο των στρατιωτικών επεμβάσεων των ΗΠΑ στη μεταψυχροπολεμική εποχή, τα ανθρώπινα δικαιώματα τίθενται υπεράνω του σεβασμού της κρατικής κυριαρχίας χωρίς αυτό να προϋποθέτει απαραίτητα επίκληση της εθνικής ασφαλείας των ΗΠΑ (Σομαλία, Ταϊτή, Βοσνία, Κόσοβο). Η παραδοχή ότι η μεταβολή του συστήματος εξουσίας στο εσωτερικό αυτών των χωρών θα μπορούσε να λειτουργήσει και ως παράγοντας σταθερότητας σε ό,τι αφορά τη συμπεριφορά τους στο εξωτερικό αποτέλεσε συνδυτικό κρίκο με το δόγμα του προληπτικού πολέμου που καθιέρωσε η προεδρία Μπους.³³ Ένα ακόμη σημαντικό στοιχείο που εισήγαγε ο Κλίντον υπήρξε η διεύρυνση και η ασάφεια της έννοιας του εχθρού στον μεταψυχροπολεμικό κόσμο, ενώ οι αναφορές του στην αναμέτρηση των ΗΠΑ με αυτές τις απειλές σχηματοποιούνται με το αντιθετικό δίπολο: χάος έναντι σταθερότητας.³⁴

Μία ακόμη ρητορική καινοτομία της προεδρίας Κλίντον ήταν η έκφραση συγγνώμης για λάθη της εξωτερικής πολιτικής των ΗΠΑ εις βάρος τρίτων χωρών, με ορισμένους να κάνουν λόγο για ανάδυση μιας «εξομολογητικής εξωτερικής πολιτικής».³⁵ Πρόκειται για στοιχείο που υιοθετήθηκε, όπως θα δούμε στη συνέχεια, και από τον Ομπάμα, ιδίως σε ό,τι αφορά την κριτική του προς τον προκάτοχό του στην προεδρία.³⁶

Η κυριότερη, ίσως, διαφορά μεταξύ Μπους του νεότερου και Κλίντον, σε ό,τι μάς απασχολεί εδώ, είναι η διαφοροποίηση του δεύτερου από την ψυχροπολεμική παράδοση σύμφωνα με την οποία θεμέλιο της αμερικανικής ηγεμονίας αποτελεί η ισχύς της στο εξωτερικό. Ο Κλίντον αντέστρεψε αυτή

33. Στο *ίδιο*, σ. 142.

34. Στο *ίδιο*, σ. 151-152.

35. Στο *ίδιο*, σ. 145.

36. Ωστόσο, το στοιχείο αυτό της έκφρασης συγγνώμης για παρελθούσες ενέργειες των ΗΠΑ υιοθετήθηκε και από τον Τζορτζ Μπους, στο *ίδιο*, σ. 145-147.

τη θέση εντοπίζοντας τη βασική πηγή της αμερικανικής ισχύος στην εσωτερική της ευημερία. Ο Μπους, από την άλλη πλευρά, κινήθηκε πλησιέστερα στην ψυχροπολεμική αρχή της πρωτοκαθεδρίας της εξωτερικής ισχύος και της δύναμης αποτροπής. Από τη σκοπιά αυτή, η ηγεμονική θέση των ΗΠΑ στη διεθνή σκηνή διασφαλίζει και την εσωτερική γαλήνη.³⁷

Κομβικής σημασίας για την κατανόηση του ιδεολογικού κλίματος που διαμορφώνεται κατά τη διακυβέρνηση των ΗΠΑ από τον Τζορτζ Μπους και των προεκτάσεών του στο ζήτημα της εθνικής ταυτότητας είναι, φυσικά, η 11η Σεπτεμβρίου 2001. Στον λόγο του, η 11η Σεπτεμβρίου αναπαρίσταται ως το απόλυτο σημείο ρήξης και ασυνέχειας όσον αφορά την πρόσληψη του ιστορικού χρόνου και του ρόλου των ΗΠΑ, ως «ριζική απομάκρυνση από έναν φαντασιακό, προγενέστερο ορίζοντα αναμενόμενης, κατανοητής, περιγράψιμης και αποδεκτής ομαλότητας».³⁸ Κατ' αυτόν τον τρόπο, η προεδρία Μπους προέβαλε το συγκεκριμένο γεγονός ως το διαχωριστικό όριο δύο ιστορικών περιόδων, μιας περιόδου ειρήνης και ασφάλειας, που προηγήθηκε, και μιας εποχής ανασφάλειας και συγκρούσεων η οποία έπεται και νομιμοποιεί τη λήψη εξαιρετικών μέτρων από την πλευρά της πολιτικής ηγεσίας.³⁹

Σύμφωνα με τον πρόεδρο Μπους, η 11η Σεπτεμβρίου είχε σαν αποτέλεσμα η Αμερική να ανακαλύψει την *αποστολή* της στον μεταδιπολικό κόσμο, η οποία ταυτίζεται με την προώθηση της δημοκρατίας και του φιλελευθερισμού ανά την υφήλιο.⁴⁰ Η έννοια της αποστολής, όπως διαμορφώθηκε στον λόγο του, αν και προϋποθέτει την οικουμενικότητα των αμερικανικών αξιών, αξιοποίησε τελικά έντονα εθνικιστικά μοτίβα τα οποία νομιμοποιούσαν τη μονομερή δράση και τον милитарισμό των ΗΠΑ βάσει της ηθικής τους ανωτερότητας. Στηριζόμενος σε μία θεώρηση του αμερικανικού έθνους με θρησκευτικές αναφορές,⁴¹ προέβαλε εμφαντικά τη συνύπαρξη αρετής και ισχύος

37. Στο *ίδιο*, σ. 28-32, 158. Σχετικά με την πρωτοκαθεδρία της εσωτερικής πολιτικής έναντι της εξωτερικής στο σύστημα σκέψης του προέδρου Κλίντον, βλ. και Z. Brzezinski, *Second Chance. Three Presidents and the Crisis of American Superpower*, Basic Books, Νέα Υόρκη 2007, σ. 84, 131-133.

38. L. Jarvis, *Times of Terror. Discourse, Temporality and the War on Terror*, Palgrave Macmillan, Houndmills, Basingstoke, Hampshire 2009, σ. 42, 42-96.

39. Στο *ίδιο*, σ. 95-96.

40. J. Edwards, *Navigating the Post-Cold War World. President Clinton's Foreign Policy Rhetoric*, ό.π., σ. 156.

41. Σχετικά με τον ρόλο της θρησκείας στη διαμόρφωση του λόγου και των πολιτικών του προέδρου Τζορτζ Μπους, M. Rozell - G. Whitney (επιμ.), *Religion and the Bush Presidency*, Palgrave Macmillan, Νέα Υόρκη και Houndmills 2007. C. Robinson - C. Wilcox, «The Faith

ως κεντρικών στοιχείων της αμερικανικής εθνικής ταυτότητας, τα οποία παρέπεμπαν σε μια σταυροφορική αντίληψη του διεθνούς ρόλου των ΗΠΑ και σε μια ηθικολογική προσέγγιση της έννοιας του εχθρού. Όσον αφορά την αμερικανική πολιτική κουλτούρα, καθοριστική ήταν η επιλογή του να καταφύγει στην έννοια του «εμπόλεμου έθνους» για να αποδώσει την απειλή της τρομοκρατίας έναντι των ΗΠΑ καθώς και η εδραίωση μιας ατμόσφαιρας φόβου, την οποία αναπαρήγαγαν συστηματικά τα αμερικανικά ΜΜΕ.⁴²

Στο σύστημα των εννοιών του λεγόμενου Δόγματος Μπους, το εθνικό συμφέρον ταυτίστηκε με τη «βελτίωση» των άλλων χωρών μέσω της παρέμβασης των ΗΠΑ ούτως ώστε να αποτραπεί η ανάδυση απειλών για την αμερικανική ασφάλεια. Από την επομένη της 11ης Σεπτεμβρίου και μέχρι την αποκρυστάλλωση της Στρατηγικής Εθνικής Ασφαλείας (Σεπτέμβριος 2002), η έννοια του εχθρού όπως και η ενδεδειγμένη εθνική αποστολή διευρύνονταν συνεχώς διαμορφώνοντας τελικά την έννοια του προληπτικού πολέμου.⁴³ Η αποτροπή ως πρόληψη αποτυπώνεται γλαφυρά στην ακόλουθη προεδρική δήλωση:

«Αν περιμένουν οι απειλές να υλοποιηθούν εντελώς, τότε θα είναι πολύ αργά... Πρέπει να φέρουμε τον εχθρό στη μάχη, να ματαιώσουμε τα σχέδιά του και να αντιμετωπίσουμε τις χειρότερες απειλές προτού έρθουν στην επιφάνεια».⁴⁴

Ωστόσο, ακόμη και πριν από την 11η Σεπτεμβρίου, οι νεοσυντηρητικές ελίτ εξέφραζαν ανησυχία και αμνηχανία ως προς τον καθορισμό του εχθρού στη μεταψυχροπολεμική εποχή. Οι William Kristol και Robert Kagan υποστήριξαν ότι η μεγαλύτερη απειλή για τις ΗΠΑ δεν συνδεόταν με κάποιον συμβατικό εχθρό, αλλά πήγαζε από την αδυναμία τους να κατανοήσουν με ευρύτερους όρους το εθνικό συμφέρον τα χρόνια που ακολούθησαν τη νίκη στον Ψυχρό Πόλεμο και να διαμορφώσουν το διεθνές περιβάλλον σύμφω-να με τα «δικά τους συμφέροντα και τις δικές τους αρχές» προκειμένου να

of George W. Bush: The Personal, Practical and Political», στο M. Rozell - G. Whitney (επιμ.), *Religion and the American Presidency*, Palgrave Macmillan, Νέα Υόρκη και Houndmills 2007, σ. 215-238.

42. Z. Brzezinski, *Second Chance. Three Presidents and the Crisis of American Superpower*, ό.π., σ. 135-178.

43. P. McCartney, «American Nationalism and US Foreign Policy from September 11 to the Iraq War», *Political Science Quarterly*, τόμ. 119, τχ. 3 (φθινόπωρο 2004), σ. 399-423.

44. Παράγεται στο ίδιο, σ. 415.

προλάβουν την ανάπτυξη οποιασδήποτε απειλής για την ασφάλειά τους. Στόχος των ΗΠΑ θα έπρεπε να είναι η εδραίωση μιας «φιλόανθρωπης παγκόσμιας ηγεμονίας». ⁴⁵ Ο νεοσυντηρητικός δημοσιολόγος Charles Krauthammer χαρακτήρισε την 11η Σεπτεμβρίου ως «επιστροφή στην ιστορία» μετά από την ψευδαίσθηση της αδιατάρακτης παντοδυναμίας που είχε δημιουργήσει το τέλος του Ψυχρού Πολέμου. ⁴⁶

Σε αυτό το ιδεολογικό κλίμα εντάσσεται και η πρόσληψη της Αμερικής ως ριζικά διαφορετικής από τη Γηραιά Ήπειρο. Σημείο αναφοράς αποτέλεσε το δοκίμιο του Kagan με τίτλο *Παράδεισος και Εξουσία. Η Αμερική και η Ευρώπη στη Νέα Τάξη Πραγμάτων*, σύμφωνα με το οποίο, η Αμερική και η Ευρώπη ανήκουν, συμβολικά, σε δύο διαφορετικούς πλανήτες, τον Άρη και την Αφροδίτη, ενσαρκώνοντας ο ένας πόλος την ισχύ και τη ροπή προς τη δράση που η διατήρηση της ισχύος υπαγορεύει και ο άλλος την ειρηνική διαβίωση και την αναζήτηση λύσεων μέσω της διπλωματίας και της εφαρμογής των κανόνων του δικαίου, την τρυφλότητα αλλά και την έλλειψη ισχύος που αυτές συνεπάγονται. ⁴⁷

Ωστόσο, η επικράτηση του νεοσυντηρητικού παραδείγματος συνοδεύτηκε από έντονες αντιδράσεις στο εξωτερικό και όξυνση του αντιαμερικανισμού, ⁴⁸ ενώ είχε διχαστικές συνέπειες στο εσωτερικό της χώρας. Εκφράζοντας την αποστασιοποίησή του από το ρεύμα αυτό, ο Fukuyama άσκησε κριτική στον «αφελή», όπως τον χαρακτηρίζει, ιδεαλισμό της αμερικανικής εξωτερικής πολιτικής, όπως διαμορφώθηκε στην περίοδο διακυβέρνησης της χώρας από τον Μπους τον νεότερο και υποστήριξε την ανάγκη αναπροσαρμογής της υπό το πρίσμα ενός «ρεαλιστικού ουίλσονισμού», ⁴⁹ με στόχο την

45. W. Kristol - R. Kagan, «Introduction: National Interest and Global Responsibility», στο των ιδίων (επιμ.), *Present Dangers. Crisis and Opportunity in American Foreign and Defense Policy*, Encounter Books, Σαν Φρανσίσκο 2000, σ. 3-24.

46. C. Krauthammer, *Democratic Realism: An American Foreign Policy for a Unipolar World*, American Enterprise Institute Press 2004.

47. Ρ. Κείγκαν, *Παράδεισος και Εξουσία. Η Αμερική και η Ευρώπη στη Νέα Τάξη Πραγμάτων*, μτφρ.: Ε. Αστερίου, Καστανιώτης, Αθήνα 2003.

48. P. Katzenstein - R.O. Keohane (επιμ.), *Anti-Americanisms in world politics*, Ithaca, Cornell University Press, Νέα Υόρκη 2006.

49. Από την πλευρά του, ο νεοσυντηρητικός δημοσιολόγος Charles Krauthammer είχε επισημάνει νωρίτερα τον όρο «δημοκρατικός ρεαλισμός» αναφερόμενος στην ανάγκη η αμερικανική εξωτερική πολιτική να στηριχτεί στην προώθηση των αξιών της δημοκρατίας και του φιλελευθερισμού έχοντας όμως σαφείς και περιορισμένης έκτασης στόχους· βλ. C. Krauthammer, *Democratic Realism: An American Foreign Policy for a Unipolar World*, ό.π.

καλύτερη αντιστοίχιση μέσων και σκοπών όσον αφορά τη θέση των ΗΠΑ στον μεταψυχροπολεμικό κόσμο. Ο Fukuyama αποδίδει την αφελή και αναποτελεσματική στάση των νεοσυντηρητικών σε ό,τι αφορά την προώθηση της δημοκρατίας ανά την υφήλιο, και ιδίως στην περιοχή της Μέσης Ανατολής, στην υπερβολική αισιοδοξία και αυτοπεποίθηση που κατέλαβε τις αμερικανικές ελίτ λόγω της «ολοκληρωτικής νίκης» στον Ψυχρό Πόλεμο. Ασκει επίσης κριτική στην «υπερεκτίμηση» της ισλαμικής απειλής στην οποία στηρίχτηκε το δόγμα εθνικής ασφαλείας, που νομιμοποίησε την έννοια του προληπτικού πολέμου και την περιστολή των πολιτικών ατομικών δικαιωμάτων στο εσωτερικό των ΗΠΑ. Αντί της αντιμετώπισης του ριζοσπαστικού ισλαμισμού με στρατιωτικά μέσα προτείνει την πολιτική δέσμευση που να στοχεύει στις «καρδιές και τα μυαλά των απλών μουσουλμάνων».⁵⁰

Στο πλαίσιο της αναπροσαρμογής του ρόλου των ΗΠΑ, αναβιώνει μια έννοια με ιδιαίτερο συμβολικό φορτίο, εκείνη της ανάπτυξης η οποία είναι συνδεδεμένη με τη θεωρία του εκουγχρονισμού και την ιδεολογική αντιπαλότητα φιλελευθερισμού-κομμουνισμού.⁵¹ Κατά τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου, η υιοθέτηση αυτού του στόχου από τις ΗΠΑ ως μέσου κατοχύρωσης της εθνικής ασφαλείας στον ανταγωνισμό τους με την ΕΣΣΔ, με σημείο αναφοράς τις χώρες του λεγόμενου Τρίτου Κόσμου, οδήγησε στη χορήγηση σημαντικής αναπτυξιακής βοήθειας στο εξωτερικό. Η τάση αυτή άρχισε να αποδυναμώνεται τη δεκαετία του 1970, ως αποτέλεσμα μιας σειράς γεωπολιτικών και ιδεολογικών ανακατατάξεων. Στη δεκαετία του 1990 πλέον, η επικρατούσα εντύπωση για τον θρίαμβο του φιλελευθερισμού έναντι του κομμουνισμού, σε συνδυασμό με την ιδεολογική ηγεμονία των θεωριών που πρόσβευαν την ανάγκη συρρίκνωσης του ρόλου του κράτους, ενέτειναν πε-

50. F. Fukuyama, «After Neoconservatism», *The New York Times Magazine*, 19/2/2006 και του ιδίου, *America at the Crossroads*, Yale University Press, New Haven και Λονδίνο 2006.

51. Άμεσα συνδεδεμένη με τα παραπάνω ήταν η ανάδειξη της έννοιας της παραγωγικότητας σε κεντρικό στοιχείο της στρατηγικής της ανάπτυξης, ως μέσο αντιμετώπισης της ιδεολογικής απειλής του κομμουνισμού. Η έννοια της παραγωγικότητας ως ένας ουδέτερος, απολιτικός στόχος ήταν βαρύνουσας σημασίας στο πλαίσιο του Σχεδίου Μάρσαλ και του Ευρωπαϊκού Προγράμματος Ανασυγκρότησης. C.S. Maier, «Alliance and Autonomy: European Identity and US Foreign Policy Objectives in the Truman Years», στο M.J. Lacey (επιμ.), *The Truman Presidency*, Cambridge University Press, Cambridge 1991, σ. 273-298, του ιδίου, «The Politics of Productivity: Foundations of American International Economic Policy after World War II», στο P.J. Katzenstein (επιμ.), *Between Power and Plenty: The Foreign Economic Policies of Advanced Industrial States*, University of Wisconsin Press, Μάντισον 1978, σ. 23-49.

ραιτέρω τη συρρίκνωση των χορηγούμενων από τις ΗΠΑ κονδυλίων.⁵²

Ωστόσο, η 11η Σεπτεμβρίου και ο προβληματισμός για τις γενεσιουργές αιτίες του εξτρεμισμού ανά την υφήλιο επανέφεραν την έννοια αυτή στο προσκήνιο, ως μέσο για την αντιμετώπιση ιδεολογικών απειλών και απειλών για την εθνική ασφάλεια, και προέβλεπαν την αναγκαιότητα ανάληψης πρωτοβουλιών από την αμερικανική κυβέρνηση προς αυτήν την κατεύθυνση. Η τάση είναι εμφανής τόσο στην προεδρία Μπους του νεότερου όσο και στη διακυβέρνηση των ΗΠΑ από τον Ομπάμα και αποτυπώνεται γλαφυρά στον λόγο για την ανάγκη παρέμβασης στο Ιράκ και στο Αφγανιστάν. Στον δημόσιο λόγο των ΗΠΑ, αλλά και στα επίσημα κρατικά έγγραφα, υποστηρίχθηκε emphaticά ότι η αποτυχία του εκουγχρονισμού των κοινωνιών της Μέσης Ανατολής ήταν εκείνη που τροφοδότησε τον ισλαμικό εξτρεμισμό και την τρομοκρατία, ενώ επανεμφανίστηκε η έννοια του ολοκληρωτικού εχθρού για τον ισλαμικό φονταμενταλισμό. Η επαναφορά της έννοιας της αναπτυξιακής βοήθειας αντανακλάται και στην αλλαγή στάσης έναντι του ρόλου του κράτους, καθώς η παρέμβασή του στη διεθνή σκηνή κρίνεται αναγκαία για την αντιμετώπιση των νέων ιδεολογικών απειλών.⁵³

3. ΠΕΡΑΝ ΤΟΥ ΝΕΟΣΥΝΤΗΡΗΤΙΣΜΟΥ: ΕΠΑΝΑΠΡΟΣΔΙΟΡΙΖΟΝΤΑΣ ΤΗΝ ΕΝΝΟΙΑ ΤΟΥ ΕΧΘΡΟΥ

Η αμφισβήτηση που δέχτηκε ο νεοσυντηρητισμός τόσο στο εσωτερικό όσο και στο εξωτερικό αποτέλεσε κεντρικό ζήτημα στην προσπάθεια του Ομπάμα για την κατάκτηση της προεδρίας. Η διασταλτική ερμηνεία του εξωτερικού εχθρού που καθιέρωσε η προεδρία Μπους τέθηκε στο στόχαστρο της προεκλογικής εκστρατείας του νυν προέδρου και συνδέθηκε με το πρόβλημα της όξυνσης του αντιαμερικανισμού ανά την υφήλιο την περίοδο της διακυβέρνησης από τον Μπους, και ιδίως μετά την εισβολή στο Ιράκ το 2003. Ο Ομπάμα έκανε συστηματικές αναφορές στην επιδείνωση της διεθνούς εικόνας των ΗΠΑ ως

52. Ο D. Ekbladh θεωρεί ενδεικτικό της άμβλυνσης της σημασίας της αναπτυξιακής βοήθειας ως στοιχείου της στρατηγικής των Ηνωμένων Πολιτειών το γεγονός ότι από το 1970 και μέχρι το 2000, ο μεγαλύτερος χορηγός βοήθειας στο εξωτερικό ήταν η Ιαπωνία υποσκελίζοντας τις ΗΠΑ· D. Ekbladh, *The Great American Mission: Modernization and the Construction of an American World Order*, Princeton University Press, Princeton 2010, σ. 259. Ενδεικτική της αλλαγής κλίματος στη δεκαετία του 2000, ήταν η δημιουργία τον Νοέμβριο του 2001 του think tank *Κέντρο για την Παγκόσμια Ανάπτυξη* [Center for Global Development].

53. Στο ίδιο, σ. 257-273.

εμπόδιο στη διατήρηση της αμερικανικής ηγεμονίας και ως πρόβλημα εθνικής ασφαλείας.⁵⁴ Από την άποψη αυτή λοιπόν, η εθνική αφήγηση που καθιέρωσε η προεδρία Μπους τόσο στο εσωτερικό όσο και στο εξωτερικό προβλήθηκε από τον Ομπάμα ως πηγή αποδυνάμωσης της ισχύος της χώρας.

Συνεχίζοντας, λοιπόν, την «απολογητική» εξωτερική πολιτική των προκατόχων του, ο Ομπάμα εμφανίζεται πρόθυμος να προσφέρει μία συμβολική συγγνώμη στη διεθνή κοινότητα για τους χειρισμούς των ΗΠΑ κατά την περίοδο της προηγούμενης διακυβέρνησης:

«Γνωρίζω ότι η χώρα μου απέχει από την τελειότητα... Κάναμε κι εμείς τα λάθη μας και υπήρξαν στιγμές που οι πράξεις μας ανά τον κόσμο δεν ανταποκρίνονταν στις καλύτερες προθέσεις μας».⁵⁵

Ωστόσο, επιμένει σε μια περιοριστική θεώρηση του αντιαμερικανικού φαινομένου: το συνδέει αποκλειστικά με την προεδρία Μπους του νεότερου στην οποία καταλογίζει διαστρέβλωση των αμερικανικών αξιών και ιδιαίτερα της φιλελεύθερης παράδοσης και τη θεωρεί υπαίτια για την αποδυνάμωση της Αμερικής ως συμβόλου σε διεθνές επίπεδο.

Το ζητούμενο, λοιπόν, για τον Ομπάμα είναι η ηθική επαναθεμελίωση της αμερικανικής ηγεμονίας, η αποκατάσταση του ηθικού κύρους των ΗΠΑ μέσα από την επαναβεβαίωση των παραδοσιακών αξιών του αμερικανισμού και την επίκληση ενός πνεύματος «ήρεμης αυτοπεποίθησης και νηφάλιας ευφυΐας». Η διαφοροποιημένη αντίληψη περί της αμερικανικής ισχύος σε σχέση με το νεοσυντηρητικό παράδειγμα αποτυπώνεται σε φράσεις όπως η ακόλουθη:

«Μόνη η ισχύς μας δεν μπορεί να μας προστατεύσει ούτε και μας δίνει το δικαίωμα να πράττουμε ανεξέλεγκτα... η ισχύς μας αυξάνεται μέσω της συνετής χρήσης της: η ασφάλειά μας πηγάζει από τον δίκαιο χαρακτήρα της αποστολής μας, τη δύναμη του παραδείγματός μας, τις ήπιες αρετές της ταπεινότητας και του αυτοσεβασμού».⁵⁶

Η αντίληψη περί της αμερικανικής «εξαιρετικότητας» [“American exceptionalism”], που νομιμοποιεί την ηγεμονία στη διεθνή σκηνή εδράζεται σε δύο

54. Z. Lialioti, «The concept of anti-Americanism and Obama's Presidential campaign», *ad Americam: Journal of American Studies*, τόμ. 11, 2011 (υπό έκδοση).

55. Barack Obama, «A World that Stands As One», 24/7/2008, <http://www.americanrhetoric.com/speeches/barackobamaberlinspeech.htm>.

56. Barack Obama, «Inaugural Address», 20/1/2009, <http://obamaspeeches.com/P-Obama-Inaugural-Speech-Inauguration.htm>.

διακριτά, αν και ορισμένες φορές συνδεόμενα, ιδεολογικά και ρητορικά μοτίβα για τον ρόλο των ΗΠΑ: α) η αμερικανική αποστολή ως *παράδειγμα*, β) η αμερικανική αποστολή ως *παρέμβαση*, με την έννοια της ένοπλης *υπεράσπισης του δικαίου*.⁵⁷ Αν η προεδρία Μπους προέβαλε εμφαντικά το δεύτερο, η ηγεσία Ομπάμα φαίνεται να προκρίνει το πρώτο μοτίβο.

Αυτή η προβληματική της ηθικής επαναθεμελίωσης της αμερικανικής ισχύος συνδέεται και με τη χρήση της ιστορικής μνήμης και, ιδιαίτερα, της ψυχροπολεμικής περιόδου ως μεταφοράς. Ο Ομπάμα επιχειρεί να εμφανίσει το ηγετικό του όραμα για τον ρόλο των ΗΠΑ ως συνέχεια του ιστορικού παραδείγματος των αμερικανών προέδρων που καθόρισαν τον ρόλο της χώρας στη μεταπολεμική περίοδο, του ηγετικού τους ρόλου στη σύμπτυξη του αντιολοκληρωτικού στρατοπέδου και της ενεργού παρέμβασής τους για την πολιτική, οικονομική και κοινωνική ανασυγκρότηση της Ευρώπης. Ο Ομπάμα επικαλείται την κληρονομιά μιας πεφωτισμένης αμερικανικής ηγεμονίας μέσω των αναφορών του στις προεδρίες των Ρούζβελτ, Τρούμαν και Κέννεντυ αλλά και στο Σχέδιο Μάρσαλ σε μια σειρά βαρυσήμαντων ομιλιών.⁵⁸ Στο πλαίσιο της προεκλογικής του εκστρατείας, η ομιλία με τη μεγαλύτερη συμβολική δύναμη ήταν εκείνη που εκφώνησε στο Βερολίνο, τον Ιούλιο του 2008, σε προφανή προσπάθεια να εμφανιστεί ως συνεχιστής ενός οραματιστή και δημοφιλούς προέδρου όπως ο Κέννεντυ.⁵⁹

Θα πρέπει εδώ να σημειωθεί ότι στο αφήγημα περί εθνικής ταυτότητας που οικοδομεί ο Ομπάμα, επιφυλάσσεται ένας προνομιακός και κεντρικός ρόλος στο πρόσωπο του ηγέτη. Ο νυν πρόεδρος εμφανίζει τον εαυτό του ως τον κατεξοχήν φορέα της *Αλλαγής* – η οποία αποτέλεσε το κεντρικό σύνθημα της προεκλογικής του εκστρατείας –,⁶⁰ ως ένα ορατό σύμβολο εθνικής ενότητας

57. J. Edwards, *Navigating the Post-Cold War World. President Clinton's Foreign Policy Rhetoric*, ό.π., σ. 7-11. Σχετικά με τη διάκριση αυτή, βλ. και H. W. Brands, *What America Owes the World: The Struggle for the Soul of American Foreign Policy*, Cambridge University Press, Νέα Υόρκη 1998.

58. Barack Obama, «The American Moment», 23/4/2007, [http://my.barackobama.com/page/content/fpccga/A New Strategy for a New World](http://my.barackobama.com/page/content/fpccga/A%20New%20Strategy%20for%20a%20New%20World), 15/7/2008, <http://www.americanrhetoric.com/speeches/barackobama/barackobamairaqwarreaganbuilding.htm>.

59. Barack Obama, «A World that Stands As One», 24/7/2008, ό.π.

60. Για μια ανάλυση της έννοιας της *Αλλαγής* στο πλαίσιο της προεκλογικής εκστρατείας του 2008, βλ. R. Ivie - O. Giner, «American Exceptionalism in a Democratic Idiom: Transacting the Mythos of Change in the 2008 Presidential Campaign», *Communication Studies*, τόμ. 60, τχ. 4, 2009, σ. 359-375. Οι συγγραφείς εστιάζουν στην προσπάθεια του Ομπάμα να ανανεώσει την πολιτική κουλτούρα των ΗΠΑ συνδυάζοντας τον «μύθο» της αμερικανικής «εξαιρετικότητας» με την έννοια της δημοκρατίας.

και ως ενσάρκωση της εναλλακτικής, περισσότερο ανοικτής και συμπεριληπτικής, εκδοχής της εθνικής ταυτότητας την οποία φέρνει στο προσκήνιο.⁶¹ Η προσωπική του ιστορία, ενός Αφροαμερικανού που διεκδικεί την προεδρία των ΗΠΑ, προβάλλεται από τον ίδιο ως κατεξοχήν ενσάρκωση του αμερικανικού ονείρου. Είναι χαρακτηριστική η αναφορά που κάνει στο Βερολίνο:

«Το ξέρω ότι δεν μοιάζω με τους Αμερικανούς που έχουν μιλήσει κατά καιρούς σε αυτήν την ένδοξη πόλη. Το ταξίδι που με έφερε ως εδώ μοιάζει εξωπραγματικό... ο πατέρας μου μεγάλωσε βόσκοντας κατσίκες στην Κέννα. Ο πατέρας του –ο παππούς μου– ήταν μάγειρας, υπηρέτης σε κάποιους Βρετανούς».⁶²

Η προβολή του ως ενσάρκωση του αμερικανικού ονείρου αποτυπώνεται γλαφυρά και στον τρόπο με τον οποίο παρουσιάζεται η βιογραφία του στην ιστοσελίδα του Λευκού Οίκου:

«Η ιστορία του είναι η ιστορία της Αμερικής –αξίες της ενδοχώρας, μεσοαστική ανατροφή σε μια δεμένη οικογένεια, σκληρή δουλειά και μόρφωση τα μέσα για να ανέβει ψηλά... με πατέρα από την Κέννα και μητέρα από το Κάνσας».⁶³

Η επαναβεβαίωση του αμερικανικού ονείρου, αυτό που ο ίδιος ονομάζει «*η αμερικανική υπόσχεση*», βρέθηκε στον πυρήνα της προεκλογικής του ρητορείας.⁶⁴ Η ανανέωση της συμβολικής αίγλης του αμερικανισμού επανειλημμένα αναφέρεται ως κεντρικό ζήτημα του πολιτικού προγράμματος τόσο στο εξωτερικό όσο και στο εσωτερικό. Υπό το πρίσμα αυτό προβλήθηκε προεκλογικά η υπόσχεση για τερματισμό του πολέμου στο Ιράκ, η κατάργη-

61. Barack Obama, «Take America Back», 14/6/2009, <http://obamaspeeches.com/077-Take-Back-America-Obama-Speech.htm>, Barack Obama, «The American Promise», 28/8/2008, <http://obamaspeeches.com/E10-Barack-Obama-The-American-Promise-Acceptance-Speech-at-the-Democratic-Convention-Mile-High-Stadium-Denver-Colorado-August-28-2008.htm>.

62. Barack Obama, «A World that Stands As One», 24/7/2008, ό.π.

63. <http://www.whitehouse.gov/administration/president-obama>.

64. Barack Obama, «The American Moment», April 23, 2007, ό.π.· Obama, «The American Promise», 28/8/2008, ό.π.· Obama, «The America We Love», 30/6/2008, <http://www.reobama.com/SpeechesJune3008.htm>· Barack Obama, «Inaugural Address», 20/1/2009, ό.π.· Επίσης, Patricia Hart, «Reclaiming the American Dream: Strategies for Recapturing the Rhetoric of Exceptionalism in Barack Obama's Presidential Media Campaign», στο Andrzej Mania - Lucasz Wordliczek (εμπ.), *The United States and the World: from Imitation to Challenge*, Jagiellonian University Press, Κρακοβία 2009, σ. 293-305.

ση των έκτακτων μέτρων εθνικής ασφαλείας που επέτρεπαν τη φυλάκιση χωρίς απαγγελία κατηγοριών και τα βασανιστήρια, η σημαντική αύξηση της αμερικανικής βοήθειας στο εξωτερικό και η συμμετοχή των ΗΠΑ στις προσπάθειες κατά της υπερθέρμανσης του πλανήτη και της κλιματικής αλλαγής. Υπό το ίδιο πρίσμα ερμηνεύτηκαν επίσης οι εξαγγελίες του στο πεδίο της εγχώριας οικονομικής και κοινωνικής πολιτικής, καθώς η αποκατάσταση της εικόνας μιας ευημερούσας και φιλελεύθερης Αμερικής θεωρήθηκε απαραίτητο στοιχείο για την αποκατάσταση της αίγλης του αμερικανισμού και, κατά συνέπεια, για την ενδυνάμωση του διεθνούς κύρους των ΗΠΑ.

Σε αυτό το πλαίσιο, ο Ομπάμα έθεσε στο στόχαστρό του τον στιγματισμό όσων διαφωνούσαν με τους χειρισμούς της κυβέρνησης Μπους στον πόλεμο κατά της τρομοκρατίας, τόσο στο εσωτερικό όσο και στο εξωτερικό. Απέρριψε, στον δημόσιο λόγο του, τον χαρακτηρισμό της διαφωνίας με τις κυβερνητικές επιλογές ως μη πατριωτική και αντιαμερικανική. Αντίθετα, φάνηκε πρόθυμος να ενσωματώσει αυτή τη διαφωνία στον εθνικό κορμό και να την αναγορεύσει σε στοιχείο πατριωτισμού, στον βαθμό που αποτελούσε υπέρσπιση των γνήσιων αξιών του αμερικανισμού. Όπως αναφέρει χαρακτηριστικά: «Η διαφωνία των απλών Αμερικανών μπορεί να αποδειχθεί ότι είναι μία από τις γνησιότερες εκφράσεις πατριωτισμού». Αυτή η αντίληψη του πατριωτισμού ως διαφωνίας με τις κυβερνητικές πολιτικές, όταν αυτές έρχονται σε αντίθεση με τα «αμερικανικά ιδανικά», θεμελιώνεται ιστορικά στο Κίνημα για τα Πολιτικά Δικαιώματα της δεκαετίας του 1960. Σε αυτήν τη γενεαλογία πατριωτών, ο Ομπάμα αναφέρει τον Μάρτιν Λούθερ Κινγκ, καθώς και «τον νεαρό στρατιώτη που μίλησε πρώτος για την κακοποίηση κρατουμένων στο Αμπού Γκράμπ», διότι μπόρεσε να διακρίνει και να φέρει στο φως «μία αδικία...που διαπράχθηκε στο όνομα της χώρας του».⁶⁵ Από τη σκοπιά αυτή, ο Ομπάμα επιδιώκει την αποκατάσταση της εθνικής ενότητας και την άρση του διχασμού που επέφεραν οι αμφιλεγόμενες πολιτικές του πολέμου κατά της τρομοκρατίας. Σύμφωνα με την Patricia Hart, ο Ομπάμα δεσμεύτηκε να

«βοηθήσει να επουλωθούν εκ των έσω τα εθνικά τραύματα, ιδιαίτερα οι βαθιές, αυτοπροκληθείσες πληγές που επέφεραν οι μετά την 11η Σεπτεμβρίου πολιτικοί/ιδεολογικοί πόλεμοι για την τρομοκρατία».⁶⁶

Αποκηρύσσει τις διχαστικές συνέπειες της 11ης Σεπτεμβρίου και επιχειρεί

65. Remarks of Senator Barack Obama, The America We Love, 30/6/2008, ό.π.

66. Patricia Hart, «Reclaiming the American Dream: Strategies for Recapturing the Rhetoric of Exceptionalism in Barack Obama's Presidential Media Campaign», ό.π., 293-305.

να την αναδείξει σε στοιχείο εθνικής ενότητας υποστηρίζοντας ότι η προάσπιση των δημοκρατικών κατακτήσεων και του πνεύματος της αμερικανικής δημοκρατίας αποτελεί την καλύτερη άμυνα απέναντι στην τρομοκρατία. Στο ρητορικό επίπεδο, η 11η Σεπτεμβρίου προβάλλει επανειλημμένα ως αφετηρία για την επαναβεβαίωση της κοινής αποστολής.⁶⁷ «Αν υπάρχει κάτι που μας διδάσκει αυτή η επέτειος είναι το εξής: είμαστε ένα έθνος –ένας λαός– που μας ενώνει όχι μόνο ο πόνος, αλλά ένα σύνολο κοινών ιδανικών».⁶⁸ Ο ιδιαίτερος, βολонταριστικός και μη εθνικός χαρακτήρας του αμερικανικού έθνους είναι στον πυρήνα του προεδρικού λόγου:

«Η Αμερική δεν προσδιορίζεται από την εθνικότητα. Δεν προσδιορίζεται από τη γεωγραφία. Είμαστε ένα έθνος που γεννήθηκε από μια ιδέα, από τη δέσμευση στην ανθρώπινη ελευθερία».⁶⁹

Ωστόσο, η αντίληψη του Ομπάμα για την αποδοχή της διαφωνίας στο εσωτερικό, και τις μορφές που αυτή μπορεί να πάρει, είναι κάθε άλλο παρά ριζοσπαστική. Παρά τις θετικές αναφορές στο Κίνημα για τα Πολιτικά Δικαιώματα, η στάση του απέναντι στις επιμέρους εκφράσεις των κοινωνικών κινημάτων της δεκαετίας του 1960 είναι αμφίσημη: στέκεται κριτικά απέναντι στις πιο ριζοσπαστικές μορφές του και επικρίνει τις επιθέσεις έναντι «των συμβόλων και, σε ακραίες περιπτώσεις, της ίδιας της ιδέας της Αμερικής».⁷⁰

Όσον αφορά το φορτισμένο ιδεολογικά ζήτημα της σχέσης του Ισλάμ με την τρομοκρατία και την ταύτιση του ισλαμισμού με την έννοια του εχθρού, ο Ομπάμα επέλεξε, τον Ιούνιο του 2009, το Κάιρο για να εξαγγείλει μια «νέα αρχή» στις σχέσεις των ΗΠΑ με το μουσουλμανικό κόσμο, ενώ δήλωσε εμφατικά ότι:

67. Remarks by the President Barack Obama at the Pentagon Memorial, 11/9/2010, <http://www.whitehouse.gov/the-press-office/2010/09/11/remarks-president-pentagon-memorial>.

68. Weekly Address: President Barack Obama Commemorates the Ninth Anniversary of the September 11th Attacks, 11/9/2010, <http://www.whitehouse.gov/the-press-office/2010/09/11/weekly-address-president-obama-commemorates-ninth-anniversary-september->.

69. Remarks by the President at a Memorial Service for Richard Holbrooke, 14/1/2011, <http://www.whitehouse.gov/the-press-office/2011/01/14/remarks-president-memorial-service-richard-holbrooke>.

70. Remarks of Senator Barack Obama, *The America We Love*, 30/6/2008, ό.π. Η αμφιθυμία του απέναντι στα κοινωνικά κινήματα της δεκαετίας του 1960 και η αρνητική στάση του απέναντι στις ριζοσπαστικές τους όψεις αποτυπώνεται και στο αυτοβιογραφικό του δοκίμιο, Barack Obama, *The Audacity of Hope. Thoughts on Reclaiming the American Dream*, Crown Publishers, Νέα Υόρκη 2006, σ. 28-30.

«η Αμερική και το Ισλάμ δεν είναι αλληλοαποκλειόμενα... Αντίθετα, επικαλύπτονται και μοιράζονται κοινές αρχές, τις αρχές της δικαιοσύνης και της προόδου της ανεκτικότητας και της αξιοπρέπειας όλων των ανθρώπων όντων».

Ξεκαθάρισε ότι αποσυνδέει τον ισλαμισμό από τον εξτρεμισμό και δεσμεύτηκε να βοηθήσει στην καταπολέμηση των προκαταλήψεων έναντι του Ισλάμ. Επιπλέον χαρακτήρισε τον πόλεμο κατά της τρομοκρατίας ως μια ιστορία προκαταλήψεων και αμοιβαίας δυσπιστίας.⁷¹ Ως πρόεδρος πλέον, επιμένει ότι το «Ισλάμ ήταν ανέκαθεν κομμάτι της Αμερικής» και ότι το αμερικανικό έθνος στηρίζεται στη συνύπαρξη μιας σειράς θρησκευτικών δογμάτων.⁷² Σε σειρά ομιλιών, ως πρόεδρος, διευκρινίζει ότι η επίθεση κατά της Αμερικής, στις 11/9/2001 δεν προήλθε από μία θρησκεία, αλλά από μία τρομοκρατική οργάνωση που αποτελεί διαστρεβλωμένη εκδοχή του Ισλάμ.⁷³ Όσον αφορά την υπόθεση της ανέγερσης τζαμιού κοντά στο Ground zero, ιδέα η οποία προκάλεσε έντονες αντιδράσεις, υπερασπίστηκε το δικαίωμα των μουσουλμάνων να οικοδομήσουν τον δικό τους λατρευτικό χώρο στο όνομα της θρησκευτικής ελευθερίας, την οποία προέβαλε ως κεντρικό στοιχείο του αμερικανισμού.⁷⁴

Ο Ομπάμα εντοπίζει την απειλή για την εθνική ασφάλεια των ΗΠΑ στο δίκτυο της Αλ Κάιντα και όχι στους μουσουλμανικούς πληθυσμούς.⁷⁵ Ως προς το γεωγραφικό εντοπισμό της, επέμεινε να κατονομάζει το Αφγανιστάν ως κοιτίδα της και αποφάσισε αύξηση του αριθμού των εκεί αμερικανικών

71. Remarks by the President on a New Beginning, 4/6/2009, <http://www.whitehouse.gov/the-press-office/remarks-president-cairo-university-6-04-09>.

72. Statement by the President on the Occasion of Ramadan, 11/8/2010, <http://www.whitehouse.gov/the-press-office/2010/08/11/statement-president-occasion-ramadan>.

73. Remarks by the President Barack Obama at the Pentagon Memorial, 11/9/2010, *ό.π.* Remarks by the President at Iftar Dinner, 13/8/2010, <http://www.whitehouse.gov/the-press-office/2010/08/13/remarks-president-iftar-dinner>.

74. Remarks by the President at Iftar Dinner, 13/8/2010, *ό.π.*

75. Είναι γεγονός ότι σε σειρά δημόσιων τοποθετήσεων και ο Τζορτζ Μπους είχε προσπαθήσει να διαχωρίσει το Ισλάμ από την Αλ Κάιντα και να επιβεβαιώσει ότι οι μουσουλμάνοι αποτελούν καθόλα ισότιμους πολίτες των ΗΠΑ. Ωστόσο, ο λόγος του συνολικά και οι έντονες θρησκευτικές (χριστιανικές) αναφορές του παρέπεμπαν σε μία μισαλλόδοξη θεώρηση του Άλλου και σε μία δύναμη δαιμονοποίηση του Ισλάμ, P. McCartney, «American Nationalism and US Foreign Policy from September 11 to the Iraq War», *ό.π.*, 409-411. Σχετικά με το ζήτημα της λανθάνουσας ισλαμοφοβίας στον λόγο του Μπους, βλ. και Z. Brzezinski, *Second Chance. Three Presidents and the Crisis of American Superpower*, *ό.π.*, σ. 142, 149

στρατευμάτων.⁷⁶ Αντίθετα, διακήρυξε ότι το Ιράκ δεν αποτελεί απειλή για τις ΗΠΑ και απέσυρε τις αμερικανικές δυνάμεις από τη χώρα υλοποιώντας μια κεντρική προεκλογική υπόσχεσή του. Συμμερίζεται, στον λόγο του, τη θεώρηση του Ιράν και της Βόρειας Κορέας ως κατεχοχόν εχθρών των ΗΠΑ· ωστόσο, στην προσέγγισή του, αναφέρονται ως απειλές που η Αμερική έχει κατορθώσει να ελέγξει και δεν απαιτούν την ανάληψη ριζοσπαστικών πρωτοβουλιών για την αναχαίτισή τους.⁷⁷

Η αντίληψη περί του εξωτερικού εχθρού, όπως είχε διαμορφωθεί στον λόγο της κυβέρνησης Μπους, αποδυναμώνεται σημαντικά. Η ιδεολογική διάσταση του εχθρού εγκαταλείπεται χάρη μιας περισσότερο ρεαλιστικής προσέγγισης. Ωστόσο, μπορούμε να πούμε ότι διατηρείται, αν και σε πολύ διαφορετικό πλαίσιο, η έννοια του απειλούμενου έθνους για την περιγραφή της θέσης των ΗΠΑ στο διεθνές σκηνικό.

Αναγγέλλοντας τον τερματισμό των πολεμικών επιχειρήσεων στο Ιράκ και την απόσυρση 100.000 στρατιωτών, αν και εξαίρει την προσφορά της χώρας και θεωρεί το αποτέλεσμα της εμπλοκής της θετικό, ο Ομπάμα αναφέρει για τις ΗΠΑ μια κατάσταση «αβερβαϊότητας». Ο νικητής της αναμέτρησης είναι, τελικά, ένα βαλλόμενο έθνος που αντιμετωπίζει διπλή πρόκληση, εθνική και κοινωνική. Όπως σημειώνει, οι Ηνωμένες Πολιτείες βρίσκονται σε πολεμική αναμέτρηση για περίπου μια δεκαετία και αντιμετωπίζουν οξυτάτη οικονομική ύφεση. Ως αποτέλεσμα του πολέμου στο Ιράκ, διαπιστώνει ότι οι σχέσεις των ΗΠΑ με τους εταίρους τους υπέστησαν πλήγμα, ενώ και η ενότητα του έθνους δοκιμάστηκε. Κατά συνέπεια, προσδιορίζει δύο εθνικούς στόχους, την αντιμετώπιση της απειλής της Αλ Κάιντα,⁷⁸ την οποία περιγράφει ως την

76. Στα τέλη του 2009, ο Ομπάμα ανακοίνωσε τη σταδιακή αποστολή επιπλέον 30.000 στρατιωτών στο Αφγανιστάν μέχρι το καλοκαίρι του 2010 και υποστήριξε ότι οι ΗΠΑ θα είναι σε θέση να αποσύρουν τις στρατιωτικές τους δυνάμεις από την περιοχή μέσα στο 2011, http://articles.cnn.com/2009-12-01/politics/obama.afghanistan_1_obama-afghanistan-strategy-afghan-forces-security-forces?_s=PM:POLITICS.

77. Remarks by the President in State of the Union Address, 27/1/2010, <http://www.whitehouse.gov/the-press-office/remarks-president-state-union-address>.

78. Ενώ το ανά χείρας άρθρο βρισκόταν στο στάδιο των διορθώσεων έγινε γνωστή η δολοφονία του Οσάμα μπιν Λάντεν κατόπιν εντολής του αμερικανού Προέδρου. Εδώ θα επιχειρήσουμε ορισμένα πρώτα σχόλια: ανακοινώνοντας το γεγονός, ο Ομπάμα υποστήριξε ότι «αποδόθηκε δικαιοσύνη» και ότι εξαλειφθηκε μία μείζων απειλή κατά της εθνικής ασφάλειας, ενώ το χαρακτήρισε ορόσημο για την εθνική ενότητα στη μετά την 11η Σεπτεμβρίου περίοδο. Οι δηλώσεις του παραπέμπουν μάλλον σε μία θεώρηση ότι ο πόλεμος κατά της τρομοκρατίας, όπως διαμορφώθηκε από την προηγούμενη προεδρία, έχει ουσιαστικά λήξει. Ωστόσο, η συγκεκριμένη θεώρηση δεν φαίνεται να είναι αντικείμενο συναίνεσης στην Ουάσινγκτον, καθώς

υπ' αριθμόν ένα προτεραιότητα εθνικής ασφαλείας, και την ανοικοδόμηση του αμερικανικού έθνους.⁷⁹

4. Η ΕΝΝΟΙΑ ΤΟΥ ΑΜΕΡΙΚΑΝΙΣΜΟΥ ΣΤΟΝ ΛΟΓΟ ΤΟΥ ΟΜΠΑΜΑ

Στην περίπτωση του νυν προέδρου των ΗΠΑ, η έννοια του απειλούμενου έθνους, στην οποία αναφερθήκαμε, προβάλλει εντονότερα μετά την ανάληψη των καθηκόντων του και συναρτάται με την οικονομική κρίση που έπληξε τη χώρα και τη συζήτηση για την ενδεχόμενη αντιμετώπισή της.⁸⁰ Η κρίση, που περιγράφεται ως η μεγαλύτερη μετά εκείνη της Μεγάλης Ύφεσης, συνδέεται με την απόδοση εύθραυστου χαρακτήρα στην αμερικανική ισχύ. Η κρίση δεν απασχολεί τον Ομπάμα μόνο σε ό,τι αφορά το πραγματολογικό επίπεδο, αλλά και το ιδεολογικό-συμβολικό. Περιγράφεται επομένως ως μεί-

έχουν εκδηλωθεί στο Ρεπουμπλικανικό Κόμμα αντίρροπες τάσεις που υποστηρίζουν μία διευρυμένη και ασαφή έννοια του εχθρού και μετά τη δολοφονία του Μπιν Λάντεν. Σχετικά με τη στάση του Ρεπουμπλικανικού Κόμματος, βλ. *The New York Times*, «A Conflict Without End: House Republicans propose a dangerously expansive new definition of war», 17/5/2011.

79. Remarks by the President in Address to the Nation on the End of Combat Operations in Iraq, 31/8/2010, <http://www.whitehouse.gov/the-press-office/2010/08/31/remarks-president-address-nation-end-combat-operations-iraq>

80. Η οικονομική κρίση στις Ηνωμένες Πολιτείες εντάσσεται στο πλαίσιο της παγκόσμιας οικονομικής ύφεσης που άρχισε να γίνεται εμφανής από τα μέσα του 2007. Ειδικά στην περίπτωση των ΗΠΑ, η κρίση σχετίζεται με την εκτίναξη των τιμών των ακινήτων και τις δυσλειτούργιες του χρηματοπιστωτικού συστήματος που αποτυπώθηκαν στο πρόβλημα των ενυπόθηκων στεγαστικών δανείων. Χρηματοπιστωτικοί κολοσσοί λόγω της επένδυσής τους σε σύνθετα χρηματοοικονομικά προϊόντα που συνδέονται με τα εν λόγω στεγαστικά δάνεια κατέγραψαν σημαντικές ζημιές. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτέλεσε η κατάρρευση της Lehman Brothers το 2008. Οι εξελίξεις αυτές επηρέασαν στην συνέχεια και τους δείκτες της πραγματικής οικονομίας. Βασικά χαρακτηριστικά της κρίσης ήταν η ύφεση της αμερικανικής οικονομίας και η εκτίναξη της ανεργίας. Το ποσοστό ανεργίας στις ΗΠΑ υπολογίζεται για τη Μάρτιο του 2011 στο 8,8%, ενώ τον Οκτώβριο του 2010 άγγιξε το 10,1%· www.bls.gov/. Τον Ιανουάριο του 2009, ο Ομπάμα ανακοίνωσε ένα πακέτο τόνωσης της αμερικανικής οικονομίας ['stimulus plan'] με στόχο τη δημιουργία 3,6 εκατομμυρίων θέσεων εργασίας σε διάστημα δύο ετών. Το κόστος του σχεδίου ανάκαμψης υπολογίστηκε αρχικά στα 825 δισεκατομμύρια δολάρια (ποσοστό 5,8% του ΑΕΠ), ενώ το εγχείρημα στο σύνολό του, προκάλεσε ποικίλες αντιδράσεις και αμφισβητήθηκε ιδίως από τη Δεξιά. Σχετικά με το σχέδιο τόνωσης, βλ. <http://stimulus.org/?filter0=80&filter1=&filter2=&filter3=>. Αμφιλεγόμενη υπήρξε επίσης η παρέμβαση της ομοσπονδιακής κυβέρνησης για τη διάσωση χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων μέσω κρατικών πόρων.

ζων πρόκληση για την ιδεολογία του αμερικανισμού: «Αυτή η χώρα και το όνειρο που αντιπροσωπεύει δοκιμάζονται κατά τρόπο που δεν έχουμε δει εδώ και περίπου έναν αιώνα».⁸¹

Στο επίπεδο της κοινής γνώμης, δημοσκοπικά ευρήματα αναδεικνύουν μια τάση αμφισβήτησης του αμερικανικού ονείρου. Σε δημοσκοπήση που διενεργήθηκε για λογαριασμό των δικτύων ABC News/Yahoo!News, μόλις οι μισοί από τους ερωτώμενους απάντησαν ότι το αμερικανικό όνειρο «υπάρχει ακόμη», ενώ το 43% θεωρεί ότι «κάποτε ήταν αληθινό» αλλά αυτό δεν ισχύει πλέον —σημειώτεον ότι εκείνοι που σχεδίασαν την έρευνα όρισαν το αμερικανικό όνειρο ως εξής: «αν δουλέψεις σκληρά, θα πας μπροστά».⁸² Σχολιάζοντας τα ευρήματα αυτά, ένας αρθρογράφος των *Los Angeles Times* εξέφρασε τον προβληματισμό του, επισημαίνοντας ότι η πίστη στο αμερικανικό όνειρο είναι το κατεξοχήν συνεκτικό στοιχείο του αμερικανικού έθνους, που υπερτερεί ως προς τη λειτουργία αυτή κάθε έννοιας εξωτερικού εχθρού ή επίκλησης στα ιδεώδη της ελευθερίας και της δημοκρατίας:

«Το (αμερικανικό) όνειρο είναι η κόλλα που μας κρατάει ενωμένους... Περισσότερο απ' οτιδήποτε άλλο, είναι το θρηλικό όνειρο που συγχωνεύει εκατοντάδες εκατομμύρια, ξεχωριστά, ακόμη και ανταγωνιστικά μεταξύ τους, ατομικά όνειρα σε ένα εθνικό συλλογικό εγχείρημα».⁸³

Αξίζει να σημειωθεί ότι πριν ακόμη εκδηλωθεί η οικονομική κρίση, ο Zbigniew Brzezinski τόνιζε ότι αναγκαίο όρο για την αναζωογόνηση του διεθνούς κύρους και της ισχύος των ΗΠΑ που είχαν τρωθεί κατά την περίοδο της διακυβέρνησης του Τζορτζ Μπους του νεότερου συνιστούσε η αποκατάσταση της αίγλης του αμερικανικού κοινωνικού μοντέλου. Υποστηρίζοντας ότι για να διατηρηθεί ο ηγετικός ρόλος της Αμερικής στην παγκόσμια σκηνή, αυτή θα πρέπει να είναι «κοινωνικά ελκυστική», καλούσε σε μία διαδικασία αυτοδιόρθωσης η οποία θα άμβλυne τις αδυναμίες του αμερικανικού κοινωνικοοικονομικού συστήματος.⁸⁴

81. Barack Obama, «The Economic Crisis and the Middle Class», 13/10/2008, <http://www.presidentialrhetoric.com/campaign2008/obama/10.13.08.html>

82. G. Rodriguez, «The American Dream: Is it slipping away?», *Los Angeles Times*, 27/9/2010, http://news.yahoo.com/s/yblog_upshot/abc-news-yahoo-news-poll-people-are-losing-faith-in-the-american-dream

83. <http://articles.latimes.com/2010/sep/27/opinion/la-oe-rodriguez-dream-20100927>

84. Z. Brzezinski, *Second Chance. Three Presidents and the Crisis of American Superpower*, ό.π., σ. 198-200.

Η ρητορεία του Ομπάμα σχετικά με το ζήτημα αυτό αναδεικνύει τον Πρόεδρο σε σύμβολο της εθνικής ενότητας ενώ επιφυλάσσει ενισχυμένο ρόλο στο ομοσπονδιακό κράτος τόσο ως μέσο για την υπέρβαση της κρίσης όσο και για τη διατήρηση της εθνικής συνοχής.⁸⁵ Η έκφραση στον ρόλο του κράτους αποτυπώθηκε με σαφήνεια στην τελευταία του ομιλία για την Κατάσταση του Έθνους (Ιανουάριος 2011). Σύμφωνα με τους *New York Times* είναι ενδεικτική η αύξηση των αναφορών στους όρους κράτος/κυβέρνηση στην τελευταία αυτή ομιλία σε σχέση με τις δύο προηγούμενες (7 αναφορές το 2009, 13 το 2010, 18 το 2011).⁸⁶ Εξάλλου, ήδη κατά την προεκλογική περίοδο του 2008 η τάση του Ομπάμα να προβάλλει το στοιχείο της εθνικής ενότητας μέσω της επίκλησης του *αμερικανικού πιστεύω* και των συμβόλων της αμερικανικής πολιτικής θρησκείας ήταν εμφανής. Αυτή η πολιτική θρησκεία, μία εξιδανικευμένη εκδοχή του αμερικανισμού, είναι που ενοποιεί, σε ρητορικό επίπεδο, το ακροατήριο στο οποίο απευθύνεται.⁸⁷

Με τα προαναφερθέντα συνδέεται η προσπάθεια του Ομπάμα να δώσει υπερκομματικό χαρακτήρα στην προεδρία του και να δημιουργήσει τις προϋποθέσεις συναίνεσης σε ό,τι αφορά τη διακυβέρνηση, ιδίως μετά τις ενδιάμεσες εκλογές για το Κογκρέσο που έδωσαν πλειοψηφία στους Ρεπουμπλικάνους στη Βουλή των Αντιπροσώπων και παρά την οξυτάτη αντιπαράθεση που προκάλεσαν κεντρικές πολιτικές επιλογές του και την ανάδυση ενός ριζοσπαστικού δεξιού λαϊκισμού που εκπροσωπείται από το λεγόμενο Tea Party.⁸⁸ Η αύξηση των δημοσίων δαπανών και της φορολογίας που εισυγήθηκε ο Ομπάμα για την αντιμετώπιση της κρίσης και η συνακόλουθη ε-

85. Remarks by the President in State of the Union Address, 27/1/2010, ό.π.

86. <http://www.nytimes.com/interactive/2011/01/25/us/politics/state-of-the-union-words-used.html?ref=politics>

87. S. Hammer, «The role of narrative in political campaigning: An analysis of speeches by Barack Obama», *National Identities*, τόμ. 12, τχ. 3, 2010, σ. 269-290.

88. Το πολιτικό κίνημα του Tea Party εμφανίστηκε το 2009 συνεπεία της ιδεολογικής αντιπαράθεσης που προκάλεσε το stimulus plan του Ομπάμα και οι εξαγγελίες για αύξηση της φορολογίας και ενίσχυσης του συστήματος κοινωνικής πρόνοιας. Διαπνέεται από εχθρότητα προς την ομοσπονδιακή κυβέρνηση, τις κρατικές ελίτ και τον πρόεδρο προσωπικά, τάσσεται κατά οποιασδήποτε αύξησης της φορολογίας και των δημοσίων δαπανών και κατά της νομοθεσίας για το σύστημα υγείας. Θεωρείται ότι διαδραμάτισε σημαντικό ρόλο στην επικράτηση των Ρεπουμπλικάνων στις ενδιάμεσες εκλογές τον Νοέμβριο του 2010. Παρότι ο αριθμός των εκλεγμένων εκπροσώπων του είναι μικρός, η ιδεολογική επίδρασή του στις θέσεις του Ρεπουμπλικανικού Κόμματος είναι ιδιαίτερα σημαντική. Βλ. ενδεικτικά, http://topics.nytimes.com/top/reference/timestopics/subjects/t/tea_party_movement/index.html?scp=1-spot&sq=Tea%20Party&st=cseTea Party Movement

νίσχυση του ρόλου της κεντρικής κυβέρνησης πυροδότησαν έντονη ιδεολογική και πολιτική αντιπαράθεση στο εσωτερικό της χώρας, με ακραίες απολήξεις. Είναι χαρακτηριστικό ότι ακόμα και μετά την ένοπλη επίθεση στο Τούσον της Αριζόνα (8/1/2011) εναντίον μιας βουλευτού του Δημοκρατικού Κόμματος, που στοίχισε τη ζωή σε έξι άτομα, ο αμερικανός πρόεδρος επέλεξε ήπιους τόνους αποφεύγοντας τον καταλογισμό ευθυνών στους πολιτικούς του αντιπάλους, οι οποίοι επιδόθηκαν σε ακραίες μορφές αντιπαράθεσης.⁸⁹

«Αντί να απευθύνουμε κατηγορίες και να αποδίδουμε ευθύνες, ας χρησιμοποιήσουμε αυτό το περιστατικό για να διευρύνουμε την ηθική μας φαντασία... και να ξαναθυμηθούμε όλους τους τρόπους με τους οποίους εί- ναι δεμένα μεταξύ τους τα όνειρα και οι ελπίδες μας».⁹⁰

Στο πλαίσιο αυτής της διαμάχης, ο Ομπάμα αποδίδει ιδιαίτερη έμφαση στην έννοια του αμερικανισμού και εισάγει μία νέα έννοια του εξωτερικού εχθρού που απειλεί την ισχύ των ΗΠΑ. Μετατοπίζει το κέντρο βάρους, από την απειλή της τρομοκρατίας και τις επιμέρους εκφράσεις του φονταμενταλισμού, στην απώλεια της πρωτοκαθεδρίας από τις ΗΠΑ στους τομείς της εκπαίδευσης και της καινοτομίας. Την ίδια στιγμή, η συντριπτική πλειοψηφία της αμερικανικής κοινής γνώμης φαίνεται να υποστηρίζει ότι ο Ομπάμα θα πρέπει να επικεντρωθεί σε ζητήματα εσωτερικής και όχι εξωτερικής πολιτικής (σε ποσοστό 78% έναντι 11%). Ειδικότερα, για τους αμερικανούς πολίτες τα επιμέρους πεδία που πρέπει να αποτελέσουν προτεραιότητα του προέδρου είναι: η βελτίωση της οικονομικής κατάστασης της χώρας (87%), η προστασία των θέσεων εργασίας (84%), η αντιμετώπιση της τρομοκρατίας (73%), η βελτίωση της εκπαίδευσης (66%) και η μέριμνα για την κοινωνική ασφάλεια (66%). Παράλληλα, το ποσοστό των πολιτών που δηλώνουν αισιόδοξοι για το μέλλον της Αμερικής την προσεχή πεντηκονταετία εμφανίζει-

89. Remarks by the President in State of Union Address, 25/1/2011, <http://www.whitehouse.gov/the-press-office/2011/01/25/remarks-president-state-union-address>.

90. Remarks by the President at a Memorial Service for the Victims of the Shooting in Tuscon, Arizona, 12/1/2011, <http://www.whitehouse.gov/the-press-office/2011/01/12/remarks-president-barack-obama-memorial-service-victims-shooting-tucson>. Από την πλευρά του, ο Paul Krugman, άσκησε κριτική στη μάλλον υποτονική ρητορική του προέδρου στο ζήτημα αυτό και έκανε λόγο για ένα «βαθιά διχασμένο έθνος» που ταλανίζεται από μία ακραία ιδεολογική αντιπαράθεση σχετικά με τον ρόλο του κράτους και την οργάνωση της κοινωνίας. P. Krugman, «A Tale of Two Moralities», *The New York Times*, 13/1/2011 και του ιδίου, «Climate of Hate», *The New York Times*, 9/1/2011.

ται μειωμένο (από 70% τον Μάιο του 1999 σε 61% τον Απρίλιο του 2010 και 54% τον Ιανουάριο του 2011).⁹¹

Για τις ανάγκες της ρητορικής του στρατηγικής, ο Ομπάμα επαναφέρει την έννοια του Ψυχρού Πολέμου προσδιορίζοντας ως δυνητικούς εχθρούς τις χώρες, όπως η Κίνα, η Ινδία, αλλά και η Γερμανία, που φαίνεται να έχουν αποκτήσει το προβάδισμα στους παραπάνω τομείς:

«Στο μεταξύ, η Κίνα δεν κάθεται να περιμένει την αναδιοργάνωση της οικονομίας της. Η Γερμανία δεν περιμένει. Η Ινδία δεν περιμένει. Αυτά τα έθνη δεν αδρανούν. Αυτά τα έθνη δεν παίζουν για τη δεύτερη θέση... Λοιπόν, εγώ δεν ανέχομαι οι ΗΠΑ να καταλήξουν στη δεύτερη θέση».⁹²

Η αναφορά στην ψυχροπολεμική κληρονομιά της αμερικανικής ηγεμονίας υπό το πρίσμα των δεδομένων της μεταψυχροπολεμικής εποχής και ιδίως της οικονομικής κρίσης, που έθεσε την αμερικανική ευημερία υπό αμφισβήτηση, αναδεικνύει την αντιστροφή της θεώρησης της αμερικανικής ισχύος σε σχέση με την περίοδο Μπους. Αν για τον προηγούμενο πρόεδρο η αμερικανική ηγεμονία θεμελιώνεται πρωτίστως στην αμερικανική ισχύ στο εξωτερικό, ο Ομπάμα φαίνεται να επαναφέρει τη θεώρηση του Κλίντον ότι η αμερικανική ισχύς θεμελιώνεται πρωτίστως στις εσωτερικές συνθήκες ανάπτυξης και ευημερίας —μία θεώρηση από τα μέσα προς τα έξω:

«Σε όλη τη διάρκεια της ιστορίας της, η Αμερική ήταν πρόθυμη να σπρώξει το βάρος της προαγωγής της ελευθερίας και της ανθρώπινης αξιοπρέπειας στο εξωτερικό, κατανοώντας τη σύνδεσή της με της δική μας ελευθερία και ασφάλεια. Αλλά έχουμε κατανοήσει επίσης ότι η δύναμη και η επιρροή του έθνους μας στο εξωτερικό πρέπει να είναι στέρεα ριζωμένη στην ευημερία μας στο εσωτερικό. Και το θεμέλιο αυτής της ευημερίας πρέπει να είναι μια ακμάζουσα μεσαία τάξη».⁹³

Κεντρική κατηγορία στον λόγο του Ομπάμα είναι η αμερικανική μεσαία τάξη, πράγμα εμφανές ήδη κατά την προεκλογική του εκστρατεία στο πλαίσιο της οποίας οι αναφορές στη φυλή και την αφροαμερικανική ταυτότητα

91. Pew Research Center, *Economy Dominates Public's Agenda, Dims Hopes for the Future*, 20/1/2011, <http://people-press.org/2011/01/20/economy-dominates-publics-agenda-dims-hopes-for-the-future/>

92. Remarks by the President in State of the Union Address, 27/1/2010, ό.π.

93. Remarks by the President in Address to the Nation on the End of Combat Operations in Iraq, 31/8/2010, ό.π.

ουσιαστικά απουσίαζαν, έχοντας αντικατασταθεί από ταξικές εγκλήσεις. Το γεγονός αυτό ερμηνεύτηκε ως βασικό στοιχείο της επιτυχημένης προεκλογικής του εκστρατείας και έτυχε της επιδοκμασίας των μεγάλων ΜΜΕ,⁹⁴ καθώς σηματοδοτούσε τη μετάβαση από έναν συγκρουσιακό λόγο περί εθνικής ταυτότητας σε έναν συναινετικό λόγο με επίκεντρο το όνειρο της εισδοχής και παραμονής στη μεσαία τάξη.

Ασκώντας κριτική στη «διχαστική πολιτική» της προεδρίας του προκατόχου του, ο Ομπάμα προβάλλει την εθνική ενότητα ως προϋπόθεση αλλά και ως προϊόν του αμερικανικού ονείρου, σε μια προσπάθεια ενίσχυσης του πόλου της συλλογικότητας έναντι της διάσπασης του ατομικισμού όσον αφορά την ιδεολογία του αμερικανισμού. Στο σημείο αυτό καταγράφεται μία ακόμη διαφοροποίηση σε σχέση με τον Μπους όσον αφορά τη θεώρηση του αμερικανικού ονείρου. Είναι χαρακτηριστική η σχετική τοποθέτηση του τελευταίου στο θέμα: «Εγώ νομίζω ότι όσο πιο σκληρά δουλεύεις τόσο περισσότερα χρήματα θα πρέπει να βάζεις στην τσέπη σου».⁹⁵ Ο Ομπάμα επικαλούμενος μια «νέα ηθική της ευθύνης» θέτει το ζήτημα της διαγενεακής αλληλεγγύης και προβάλλει μία έννοια δικαιοσύνης σε ό,τι αφορά τους όρους πρόσβασης στο αμερικανικό όνειρο:

«Μπορούμε να αποκαταστήσουμε μία αίσθηση δικαιοσύνης και ισορροπίας που θα δώσει σε κάθε Αμερικανό μία καλή ευκαιρία στο αμερικανικό όνειρο... υπάρχει μια γενιά που βασίζεται σε μας για να της δώσουμε τις ίδιες ευκαιρίες και τις ίδιες πιθανότητες που είχαμε κι εμείς».⁹⁶

Θα πρέπει εδώ να σημειωθεί ότι στο πλαίσιο της προσπάθειάς του να εκπροσωπήσει, ρητορικά, τη μεσαία τάξη, ο Ομπάμα καταφεύγει σε αναφορές που θέτουν στο στόχαστρο τις επιχειρηματικές, χρηματιστικές και πολιτικές ελίτ για την εκδήλωση της οικονομικής κρίσης. Συμβολικά, η απόδοση ευθυνών σε αυτά τα στρώματα και ο καταλογισμός ενός ελλείμματος «υπευθυνότητας και λογοδοσίας» επιτελείται με τη ρητορική αντιπαράθεση της *Ουάσιγκτον* και της *Γουόλ Στρητ* στη *Μαϊν Στρητ*, συμβόλου της τυπικής αμε-

94. Patricia Hart, «Reclaiming the American Dream: Strategies for Recapturing the Rhetoric of Exceptionalism in Barack Obama's Presidential Media Campaign», *ό.π.*, σ. 295-302. Είναι χαρακτηριστικό το ακόλουθο σχόλιο δημοσιογράφου του δικτύου MSNBC: «Ούτε αναφορές στον Jim Crow ούτε ιστορίες θυμού ούτε ιστορίες περί σκλάβων... Όλα τα σκετινά σημεία της ιστορίας μας, απλά δεν υπάρχουν με αυτόν τον τύπο», στο ίδιο, σ. 298.

95. Παρατίθεται στο L. Dorsey, «The Rhetorical Presidency and the Myth of the American Dream», *ό.π.*, σ. 150.

96. Barack Obama, «The Economic Crisis and the Middle Class», 13/10/2008, *ό.π.*

ρικανικής πόλης και της τοπικής επιχειρηματικής και εμπορικής δραστηριότητας.⁹⁷ Είναι γεγονός ότι σε αυτήν την επιχειρηματολογία υπεισέρχεται και ένα στοιχείο συνολικότερης κριτικής στον τρόπο ζωής των Αμερικανών: «Όλοι ζούσαμε πέρα από τις δυνατότητές μας... Ζήσαμε μια εποχή εύκολου χρήματος, κατά την οποία όχι μόνο μας επέτρεπαν αλλά και μας ενθάρρυναν να ξοδεύουμε απεριόριστα». Σε γενικές γραμμές, όμως, η ενοχή βαρύνει τις ελίτ που αντιδιαστέλλονται προς το σώμα του έθνους.⁹⁸

Στο πλαίσιο του προεδρικού λόγου, πλέον, η μεσαία τάξη είναι αυτή που κατεξοχήν πλήττεται από την κρίση και αυτήν έχουν ως στόχο οι προεδρικές εξαγγελίες που υπόσχονται να της εξασφαλίσουν πρόσβαση στο αμερικανικό όνειρο: «Βιώνουμε εξαιρετικά δύσκολες στιγμές ως έθνος. Κι αυτό δεν ξεκίνησε πέρυσι ή πριν από δύο χρόνια. Το μεγαλύτερο μέρος της δεκαετίας που μας πέρασε, οι οικογένειες της μεσαίας τάξης παλεύουν να τα βγάλουν πέρα».⁹⁹ Τελικά, η μεσαία τάξη ταυτίζεται με το αμερικανικό έθνος.

Ο αμερικανισμός ταυτίζεται με τα τεχνολογικά επιτεύγματα, με τα μεγάλα έργα υποδομής, τα οποία απαιτούν τη συμμετοχή και του δημόσιου τομέα, και τα οποία είναι απαραίτητα για την προσέλκυση επενδύσεων, τη διατήρηση των θέσεων εργασίας και τη δημιουργία νέων. «Δεν υπάρχει κανένας λόγος η Κίνα να έχει ταχύτερους σιδηροδρόμους και η Σιγκαπούρη πιο σύγχρονα αεροδρόμια από εμάς...».¹⁰⁰

«Είμαστε το έθνος που έβαλε αυτοκίνητα στις λεωφόρους και υπολογιστές στα γραφεία' το έθνος του Έντισον και των αδελφών Ράιτ' του Google και του Facebook. Στην Αμερική, η καινοτομία δεν αλλάζει τη ζωή μας. Είναι ο τρόπος ζωής μας».¹⁰¹

97. Barack Obama, «The Economic Crisis and the Middle Class», 13/10/2008, ό.π.

98. Στο ίδιο.

99. Remarks by the President at DNC «Moving America Forward Rally» in Bridgeport, Connecticut, 30/10/2010, <http://www.whitehouse.gov/the-press-office/2010/10/30/remarks-president-dnc-moving-america-forward-rally-bridgeport-connecticut>. Remarks by the President at DNC «Moving America Forward Rally» in Chicago, Illinois, 31/10/2010, <http://www.whitehouse.gov/the-press-office/2010/10/31/remarks-president-dnc-moving-america-forward-rally-chicago-illinois>. Remarks by the President and the Vice President Before Signing the Middle Class Tax Cuts Bill, 17/12/2010, <http://www.whitehouse.gov/the-press-office/2010/12/17/remarks-president-and-vice-president-signing-middle-class-tax-cuts-bill>.

100. Remarks by the President at DNC Moving America Forward Rally in Bridgeport, Connecticut, 30/10/2010, ό.π. Remarks by the President in State of the Union Address, 27/1/2010, ό.π.

101. Remarks by the President in State of Union Address, 25/1/2011, ό.π.

Η διατήρηση των θέσεων εργασίας μέσω της επένδυσης στην εκπαίδευση και την καινοτομία είναι μια έντονα ανταγωνιστική μάχη σε συνθήκες παγκοσμιοποίησης.¹⁰²

Ο Ομπάμα, σε σειρά βαρυσήμαντων ομιλιών, αναφέρεται στην υστέρηση των ΗΠΑ στα επίμαχα πεδία. Ο κατεξοχήν εχθρός σε αυτό το διεθνές περιβάλλον είναι αυτός που έχει τη δυνατότητα να προσελκύσει τις περισσότερες παραγωγικές δραστηριότητες και άρα να στερήσει θέσεις εργασίας από τις ΗΠΑ:

«Δεν μπορούμε να επιτρέψουμε σε καμιά χώρα να μας υποσκελίσει σε ό,τι αφορά τις επιδόσεις στα μαθηματικά, τις επιστήμες ή τα ποσοστά αποφοίτων τριτοβάθμιας εκπαίδευσης. Κάποτε ήμασταν πρώτοι σε ποσοστά αποφοίτων. Τώρα είμαστε ένατοι. Αυτό είναι μη αποδεκτό».¹⁰³

Στο πλαίσιο αυτό, ο πρόεδρος προσδιόρισε ως εθνικό στόχο οι ΗΠΑ να ξανακερδίσουν την πρωτιά μέχρι το 2020 προωθώντας σημαντική αύξηση των δημοσίων δαπανών για την παιδεία. Στους επικριτές αυτής της απόφασης απάντησε ότι συνιστά αναγκαία προϋποθέσει για να εξασφαλίσουν οι ΗΠΑ την πρωτοκαθεδρία στον διεθνή ανταγωνισμό και για να κρατηθεί ζωντανή η αίγλη του αμερικανισμού: «Παίζουμε για την πρωτιά. Θα αποκαταστήσουμε την οικονομία μας. Θα ξαναφτιάξουμε τη μεσαία τάξη μας. Θα κληροδοτήσουμε το αμερικανικό όνειρο στην επόμενη γενιά...».¹⁰⁴ Ο ανταγωνισμός, ο αδιάκοπος αγώνας για επικράτηση έναντι των υπολοίπων εθνών, η πρωτοκαθεδρία στη διεθνή σκηνή αναφέρεται επανειλημμένα ως συστατικό στοιχείο της αμερικανικής ταυτότητας.¹⁰⁵

Η εικόνα που έχει η Αμερική για τον εαυτό της, στις συνθήκες της παγκο-

102. Remarks of President Obama-Address to Joint Session of Congress, 24/2/2009, http://www.whitehouse.gov/the_press_office/remarks-of-president-barack-obama-address-to-joint-session-of-congress/.

103. Remarks by the President at DNC Moving America Forward Rally in Bridgeport, Connecticut, 30/10/2010, ό.π. President Obama, Weekly Address: «We can out-compete any other nation», 22/1/2011, <http://www.whitehouse.gov/photos-and-video/video/2011/01/22/weekly-address-we-can-out-compete-any-other-nation>. Remarks by the President in State of Union Address, 25/1/2011, ό.π.

104. Remarks by the President at DNC Moving America Forward Rally in Bridgeport, Connecticut, 30/10/2010, ό.π. Remarks by the President on the Economy in Manitowoc, Wisconsin, 26/1/2011, <http://www.whitehouse.gov/the-press-office/2011/01/26/remarks-president-economy-manitowoc-wisconsin>.

105. Remarks by the President in State of the Union Address, 27/1/2010, ό.π.

σμοποίησης και του μεταφορντισμού, όπως αυτή περιγράφεται από τον Ομπάμα, μαρτυρά μια έντονη αίσθηση ανασφάλειας:

«Ο κόσμος έχει αλλάξει. Και για πολλούς, η αλλαγή ήταν οδυνηρή. Το είδα στα κατεβασμένα ρολά των άλλοτε ακμαίων εργοστασίων... Το άκουσα στις γεμάτες απογοήτευση αφηγήσεις των Αμερικανών που είδαν τους μισθούς τους να μειώνονται ή τις δουλειές τους να χάνονται –περήφανοι άντρες και γυναίκες που νιώθουν ότι οι κανόνες άλλαξαν στο μέσο του παιχνιδιού. Κι έχουν δίκιο. Οι κανόνες άλλαξαν».¹⁰⁶

Σε αυτό το περιβάλλον αβεβαιότητας που σηματοδοτεί η παγκοσμιοποίηση και η οικονομική κρίση, ο Ομπάμα καλεί την Αμερική να «επανεφεύρει τον εαυτό της» και να αποδείξει ότι η αλλαγή και η προσαρμοστικότητα είναι εγγενή στοιχεία του αμερικανισμού.¹⁰⁷

Η εθνική αποστολή που περιγράφει για την Αμερική είναι η εδραίωση ηγετικού ρόλου στην καινοτομία, η ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας της αμερικανικής οικονομίας, η εξεύρεση νέων αγορών για τα αμερικανικά προϊόντα σε μία εξόχως ανταγωνιστική σχέση με τον υπόλοιπο κόσμο. Η αλλαγή του ενεργειακού μοντέλου μέσω επενδύσεων στις καθαρές μορφές ενέργειας, η μεταρρύθμιση του συστήματος υγείας και η βελτίωση της ποιότητας της εκπαίδευσης αποτελούν τις αναγκαίες προϋποθέσεις για «έναν ακόμη αμερικανικό αιώνα».¹⁰⁸ Η πεμπτουσία του αμερικανισμού, όπως τον συνοψίζει ο Ομπάμα στην απεύθυνσή του προς τη μεσαία τάξη είναι ο ακόλουθος: «Καλές δουλειές με καλούς μισθούς, να παράγουμε αμερικανικά προϊόντα για τον κόσμο».¹⁰⁹

Αλληλένδετη με τα παραπάνω είναι η ταύτιση του αμερικανισμού με την έννοια της καινοτομίας. Η ταύτιση αυτή επιβάλλει την ενεργό εμπλοκή του κράτους προκειμένου να περιφρουρηθεί ο πυρήνας της αμερικανικής ισχύος και την ενίσχυση των δημοσίων δαπανών στα πεδία της εκπαίδευσης και της έρευνας. Επιβάλλει επίσης την υιοθέτηση μιας στρατηγικής προσέλκυσης μεταναστών ανώτερου μορφωτικού επιπέδου. Η δυνατότητα προσέλκυσης αυτής της κατηγορίας μεταναστών και η ενσωμάτωσή τους στην αμερικανική

106. Remarks by the President in State of Union Address, 25/1/2011, ό.π.

107. Remarks by the President on the Economy in Manitowoc, Wisconsin, 26/1/2011, ό.π. Remarks of President Obama-Address to Joint Session of Congress, 24/2/2009, ό.π.

108. Remarks of President Obama-Address to Joint Session of Congress, 24/2/2009, ό.π.

109. President Obama, Weekly Address: «We can out-compete any other nation», 22/1/2011, ό.π.

κοινωνία αναγορεύεται από τον πρόεδρο σε πυρηνικό στοιχείο του αμερικανισμού στην τρέχουσα ιστορική συγκυρία. Ωστόσο, η διαφοροποίηση είναι σαφής όσον αφορά τη στάση του έναντι της εισροής μεταναστών, ως επί το πλείστον ανειδίκευτων εργατών, από τα νότια σύνορα της Αμερικής –επ’ αυτού διακρίνεται την αποφασιστικότητα του αμερικανικού κράτους να προστατεύσει τα σύνορά του και να επιβάλει τη νομιμότητα ως προς την «παράνομη» μετανάστευση.¹¹⁰ Εξάλλου, σύμφωνα και με τις έρευνες κοινής γνώμης, η πλειοψηφία των Αμερικανών τάσσεται υπέρ του αυστηρότερου ελέγχου των συνόρων για την αναχαίτιση του μεταναστευτικού ρεύματος.¹¹¹

Στο πλαίσιο αυτών των εξαγγελιών υποστηρίζει ότι απαιτείται η ενεργός ανάμιξη του ομοσπονδιακού κράτους, ενός κράτους που δεν θα είναι μεγαλύτερο, αλλά θα έχει καταλυτικό ρόλο και θα δημιουργεί εκείνες τις προϋποθέσεις που θα ενθαρρύνουν την επιχειρηματική δραστηριότητα και την καινοτομία. Παρότι επανειλημμένα αποκρυσώνει το μοντέλο ενός μεγάλου και δαπανηρού κράτους, ωστόσο, είναι σαφές η προτίμησή του για το μοντέλο που αναπτύχθηκε στις συνθήκες του Ψυχρού Πολέμου.¹¹² Είναι ενδιαφέρον ότι το προσφιλές ιστορικό παράδειγμα του προκατόχου του ήταν εκείνο του Β’ Παγκοσμίου Πολέμου και της στρατιωτικής αναμέτρησης των ΗΠΑ με τις

110. Remarks by the President in State of Union Address, 25/1/2011, ό.π.

111. Pew Research Center, Public Favors Tougher Border Controls and Path to Citizenship, 24/2/2011, <http://people-press.org/2011/02/24/public-favors-tougher-border-controls-and-path-to-citizenship/>

112. Remarks of President Obama Address to Joint Session of Congress, 24/2/2009, ό.π. Remarks by the President in State of Union Address, 25/1/2011, ό.π. Στην περίοδο του Ψυχρού Πολέμου, ενισχύθηκε σημαντικά ο ρόλος της ομοσπονδιακής κυβέρνησης, ακόμη και σε τομείς που σε προηγούμενες περιόδους δεν είχε ισχυρή παρουσία, ενώ αυξήθηκε η κρατική χρηματοδότηση στα πεδία της έρευνας και της τεχνολογίας. F. Halliday, *The Making of the Second Cold War*, Verso, Λονδίνο 1989, σ. 106. A. Friedberg, «The US and the Cold War Arms Race», στο Odd Arne Westad (επιμ.), *Reviewing the Cold War: Approaches, interpretations, Theory*, ό.π., σ. 214. Τέλος, ενισχύθηκε σημαντικά η θέση του Προέδρου στο σύστημα λήψης αποφάσεων οδηγώντας στην ανάδυση της λεγόμενης «αυτοκρατορικής» προεδρίας. Όπως αναφέρει ο Schlesinger: «ο Ψυχρός Πόλεμος έδωσε επιτέλους την ευκαιρία στους προέδρους για μόνιμη χρήση αυτών των σχεδόν βασιλικών προνομίων. Όσες ξεκίνησαν ως εξουσίες έκτακτης ανάγκης, τις οποίες εμπιστεύονταν προσωρινά στους προέδρους, σύντομα εξελίχθηκαν σε εξουσία που διεκδικούσαν οι πρόεδροι ως συνταγματικά συνυφασμένη με το προεδρικό αξίωμα...» A. Schlesinger Jr., *The Imperial Presidency*, A Mariner Book, Houghton Mifflin Company, Βοστώνη και Νέα Υόρκη 2004/1973, σ. x. Σχετικά με το ζήτημα της «αυτοκρατορικής προεδρίας» κατά τη διακυβέρνηση του Τζορτζ Μπους του νεότερου, M. Hasian Jr., «The Return of the Imperial Presidency», στο J.A. Aune - M. Medhurst (επιμ.), *The Prospect of Presidential Rhetoric*, ό.π., σ. 69-98.

δυνάμεις του ολοκληρωτισμού. Η διαφοροποίηση αυτή στη χρήση ιστορικού παραδείγματος αντανακλά τη διαφορετική φύση του προβαλλόμενου εχθρού και τον διαφορετικό τρόπο αντιμετώπισής του.

Χρησιμοποιώντας τον Ψυχρό Πόλεμο ως μεταφορά, αναφέρεται στον ανταγωνισμό με τους Σοβιετικούς για την κατάκτηση του διαστήματος που υπήρξε η αιτία γενναίων χρηματοδοτικών προγραμμάτων στην έρευνα και την εκπαίδευση και δημιούργησε νέους παραγωγικούς κλάδους και θέσεις εργασίας. Και τονίζει «Αυτή είναι η στιγμή του Σπούτνικ για τη γενιά μας...».¹¹³ Εκείνο που διαφοροποιεί όμως τον νέο Ψυχρό Πόλεμο, τον οποίο σκιαγραφεί για τους αμερικανούς πολίτες, είναι η ρευστότητα και η απώλεια των βεβαιωτήτων όσον αφορά τη φύση του εχθρού και το είδος της αναμέτρησης:

«Όπως οι θέσεις εργασίες και οι επιχειρήσεις διασχίζουν τα σύνορα με γοργούς ρυθμούς, το ίδιο συμβαίνει με τις απειλές και τις νέες προκλήσεις. Δεν υπάρχει κανένα τείχος που να χωρίζει την Ανατολή από τη Δύση. Δεν υπάρχει μία συντεταγμένη υπερδύναμη που να μας εναντιώνεται».¹¹⁴

Το αμερικανικό κράτος καλείται να αναμορφωθεί και να προσαρμοστεί στις προκλήσεις αυτού του νέου περιβάλλοντος και το αμερικανικό έθνος να υπερβεί τις διαχωριστικές γραμμές και να προασπίσει την ενότητά του.

Αποκηρύσσει επίσης τη μονομέρεια όσον αφορά τον διεθνή ρόλο των ΗΠΑ που είχε καθιερώσει η προεδρία Μπους και αναδεικνύει την αναζήτηση συμμαχιών και τη διεθνή συνεργασία ως μέσο κατοχύρωσης της εθνικής ασφαλείας των ΗΠΑ.¹¹⁵ Επίσης, διακηρύσσει ότι οι Ηνωμένες Πολιτείες απορρίπτουν τον απομονωτισμό ως ατελέσφορο και επιλέγουν την ενεργό εμπλοκή για την αντιμετώπιση των παγκόσμιων προκλήσεων. Η εγκατάλειψη του απομονωτισμού αιτιολογείται με επίκληση στη μεταπολεμική ιστορία της χώρας, ως μέσο προάσπισης της ασφάλειάς της αλλά και ως υλοποίηση της ιεραποστολικής αυτοεικόνας της, ως εφαρμογή της δικής της αντίληψης περί δικαίου.¹¹⁶ Η προώθηση του αμερικανισμού στο εξωτερικό, η εδραίωση της αμερικανικής ηγεμονίας, είναι συνδυασμός της στρατιωτικής ισχύος αλλά και της προβολής ενός οράματος που θα προσδιορίζεται όχι μόνο αρνητικά, ως απάντηση σε κοινά αποδεκτούς φόβους και απειλές, αλλά και θε-

113. Remarks by the President in State of Union Address, 25/1/2011, ό.π.

114. Στο ίδιο.

115. Remarks of President Obama-Address to Joint Session of Congress, 24/2/2009, ό.π.

116. Remarks of President Obama-Address to Joint Session of Congress, 24/2/2009, ό.π.
Remarks by the President in State of the Union Address, 27/1/2010, ό.π.

τικά, ως έκφραση της ελπίδας για τις προοπτικές του μέλλοντος:

«Πράγματι, ένα από τα διδάγματα των προσπαθειών μας στο Ιράκ είναι ότι η αμερικανική επιρροή στον κόσμο δεν είναι συνάρτηση μόνο της στρατιωτικής μας ισχύος... Ως ηγέτης του ελευθέρου κόσμου, η Αμερική θα κάνει περισσότερα από το να νικήσει στο πεδίο της μάχης αυτούς που εκπροσωπούν τον φόβο και την καταστροφή· θα ηγηθούμε επίσης εκείνων που είναι πρόθυμοι να εργαστούν μαζί μας για να προάγουμε την ελευθερία και τις ίσες ευκαιρίες για όλους τους ανθρώπους».¹¹⁷

5. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Συνοψίζοντας τα παραπάνω θα προχωρήσουμε, αντί συμπεράσματος, στη διατύπωση ορισμένων παρατηρήσεων που χρήζουν βεβαίως περαιτέρω διερεύνησης. Πρόκειται εξάλλου για μια εν εξελίξει προεδρία και, κατά συνέπεια, οποιαδήποτε αποτίμηση του ιδεολογικού της στίγματος δεν μπορεί να είναι οριστική ούτε να αποφανθεί περί της συνεκτικότητας ή των αντιφάσεων αυτού του λόγου. Μένει επίσης να διερευνηθεί ο βαθμός στον οποίο η επικράτηση των Ρεπουμπλικανών στις ενδιάμεσες εκλογές (Νοέμβριος 2010) στη Βουλή των Αντιπροσώπων θα επηρεάσει την περαιτέρω εξέλιξη του δημόσιου διαλόγου στις ΗΠΑ, καθώς και τον πολιτικό λόγο και τις πολιτικές του νυν προέδρου.

Στο σημείο αυτό, μπορούμε να υποστηρίξουμε ότι ο Ομπάμα προωθεί μία πολιτική/ιδεολογική ανάγνωση της αμερικανικής εθνικής ταυτότητας στη μεταψυχροπολεμική εποχή, αποδίδοντας κεντρική σημασία στην έννοια του αμερικανισμού και στην αναβίωση του λεγόμενου *αμερικανικού ονείρου*, το οποίο έχει πληγεί από την παρούσα οικονομική κρίση. Από την άποψη αυτή, φαίνεται να συμμερίζεται τη θέση ότι «το έθνος είναι τόσο ισχυρό όσο ο μύθος που (ο πρόεδρος) αφηγείται σχετικά με αυτό».¹¹⁸ Αναδεικνύει συστηματικά τις έννοιες της καινοτομίας, της παραγωγικότητας και του ανταγωνισμού σε πυρηνικά στοιχεία του αμερικανισμού και σε απαραίτητες προϋποθέσεις για τη δημιουργία «ενός ακόμη αμερικανικού αιώνα».¹¹⁹ Η επιτυχία

117. Remarks by the President in Address to the Nation on the End of Combat Operations in Iraq, 31/8/2010, ό.π.

118. L. Dorsey, «The Rhetorical Presidency and the Myth of the American Dream», ό.π., σ. 154.

119. Barack Obama, «The Economic Crisis and the Middle Class», 13/10/2008, ό.π.

αυτού του στόχου φαίνεται να προϋποθέτει την ενίσχυση του ρόλου της ομοσπονδιακής κυβέρνησης, τόσο ως παράγοντα ανάπτυξης όσο και ως παράγοντα σφρηγλάτωσης της εθνικής ενότητας, καθώς και ενίσχυση του προεδρικού θεσμού ως συμβόλου της ενότητας του έθνους. Συνολικά, ο Ομπάμα φαίνεται να δίνει μεγαλύτερη έμφαση στη διάσταση της συλλογικότητας όσον αφορά το αμερικανικό όνειρο έναντι του ατομικιστικού προτάγματος, στη δυνατότητα της ιδεολογίας του αμερικανισμού να εγγυηθεί την ατομική και την εθνική ευημερία αν συνοδεύεται από μια αντίληψη περί ευθύνης και αλληλεγγύης.

Από την άλλη πλευρά, εισηγείται μια μάλλον ρεαλιστική και αποϊδεολογικοποιημένη προσέγγιση της έννοιας του εχθρού, σε ό,τι αφορά τις ΗΠΑ, γεγονός που σηματοδοτεί σημαντική ρήξη με την κληρονομιά του προκατόχου του, ο οποίος στηριζόταν σε μία κατεξοχήν ιδεολογική αντίληψη περί εχθρού. Υπ' αυτήν την έννοια, στο επίπεδο του λόγου, μπορούμε να πούμε ότι ο Ομπάμα δεν εμφανίζεται να πολεμά με τους φορείς του ολοκληρωτισμού στο σήμερα όπως ο Μπους, αλλά με εκείνους που απειλούν την πρωτοκαθεδρία των ΗΠΑ. Μία ακόμη σημαντική διαφορά με τον προκατόχο του είναι η από τα μέσα προς τα έξω αντίληψη της ισχύος των ΗΠΑ, στοιχείο που φαίνεται να μοιράζεται με τον Κλίντον. Ένα επιπλέον κοινό στοιχείο με τον λόγο του τελευταίου είναι η θεώρηση του παγκοσμιοποιημένου διεθνούς περιβάλλοντος ως πηγής αστάθειας και απειλής για την ευημερία των ΗΠΑ.

Τέλος, σε μια προσπάθεια υπέρβασης των διχαστικών εμπειριών του πρόσφατου παρελθόντος, που συνδέθηκαν με τον πόλεμο κατά της τρομοκρατίας, ο νυν πρόεδρος υποστηρίζει συστηματικά μια συναινετική αντίληψη για την εθνική ταυτότητα, τόσο πριν όσο και μετά την ανάληψη της προεδρίας, με σημείο αναφοράς την αμερικανική μεσαία τάξη, και παρά την πρόκληση που υφίσταται από το δεξιό άκρο του πολιτικού φάσματος. Σε κάθε περίπτωση, αναδεικνύεται η συμβολική δύναμη και η βαρύτητα του προεδρικού λόγου όσον αφορά την επανερμηνεία και την επαναβεβαίωση της εθνικής ταυτότητας, ιδίως σε περιόδους κρίσεων.